

Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**ШКОЛА –
ТЕРИТОРІЯ БЕЗПЕКИ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Методичний посібник

*Рекомендовано до друку та практичного використання
вченою радою комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 3 від 06.04.23)*

Рецензенти:

Т.І. Фролова, заступник директора Лебединського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 3 Лебединської міської ради Сумської області

В.А. Легкодух, методист з національно-патріотичного виховання фізкультурної освітньої галузі та предмета «Захист України» відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку КЗ СОШПО

Упорядники:

Л.А. Коростіль, к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ СОШПО, доцент.

В.М. Успенська, к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ СОШПО, доцент.

Школа – територія безпеки в умовах воєнного стану : методичний посібник / Упор. Л. Коростіль, В. Успенська. Суми, 2023. 52 с.

Збірка містить інформаційні та наочні матеріали щодо створення безпечних умов в закладі загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Запропоновані матеріали доповнюють зміст курсів за вибором «Безпечне і здорове освітнє середовище в новій українській школі».

Рекомендовано вчителям, які підвищували чи підвищують кваліфікацію на курсах за вибором «Безпечне і здорове освітнє середовище в новій українській школі», і працюють над створенням безпечних умов у власному закладі освіти.

© Коростіль Л., Успенська В., упорядкування, 2023

ЗМІСТ

Розділ 1. Безпечне освітнє середовище	...4
1.1. Відповідальні за безпеку дітей у школі: роз'яснення	...4
1.2. Міжнародна серпнева педагогічна конференція «Освіта, освітяни – незламні у війні»	...5
1.3. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки	...6
1.4. Дії кожного з учасників освітнього процесу в умовах повітряних тривог.....	...9
1.5. Дії вчителя та учнів під час повітряної тривоги	...11
1.6. Учитель – не «крайній». Інструкції батькам	...18
1.7. Аварійні вимкнення світла та повітряні тривоги. Поради для учнів та їхніх батьків на різні випадки життя	...19
Розділ 2. Облаштування укриттів та поведінка в них	...24
2.1. Організація укриття в закладах освіти	...24
2.2. Організація перебування дітей в укритті	...29
Розділ 3. Домедична допомога	...33
3.1. Чому ми маємо навчити дітей.....	...33
3.2. Перша психологічна допомога дітям, які перебувають у післятравматичному стані	...37
3.3. Теоретичні та практичні рекомендації з надання першої допомоги	...38
Розділ 4. Безпечна дорога до школи і додому	...41
4.1. Обережно, міни: що потрібно знати дітям і дорослим	...41
4.2. Правила мінної безпеки	...43
Додаткові посилання на матеріали	...50

РОЗДІЛ 1

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

1.1. ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА БЕЗПЕКУ ДІТЕЙ У ШКОЛІ: РОЗ'ЯСНЕННЯ

Хто відповідальний за безпеку дітей у школі: загальні положення

Під час перебування дітей у закладі освіти відповідальність за життя та здоров'я дітей покладається на керівника та інших працівників закладу освіти.

Згідно з «Положенням про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України № 1669 від 26.12.2017 року: «Керівник закладу освіти є відповідальним за створення безпечних умов освітнього процесу згідно із законодавством про охорону праці, цим Положенням; не дозволяє проведення освітнього процесу за наявності шкідливих та небезпечних умов»; «викладач, учитель, класовод, куратор групи, класний керівник, вихователь є відповідальним за збереження життя і здоров'я дітей».

Чи можуть батьків змусити написати заяву про те, що вони беруть на себе відповідальність за дітей під час навчання офлайн?

Якщо це так, значить педагогічні працівники відповідної школи не виконують перший свій обов'язок, що передбачений у частині 3 статті 22 Закону про ПЗСО – «дотримуватися принципів дитиноцентризму та педагогіки партнерства у відносинах з учнями та їхніми батьками».

Батьки не мають писати жодних заяв про те, що вони беруть на себе відповідальність за збереження життя і здоров'я своїх дітей, адже вони і так згідно із законодавством за це відповідають. Але питання ще й в тому, чи ми зберігаємо якусь «добросесність» самі перед собою та у спілкуванні батьків і адміністрації школи. Адже, людина може нести відповідальність за щось/когось, якщо вона здатна контролювати все, що відбувається навколо цього «щось/когось». Чи здатні батьки, перебуваючи на роботі, контролювати своїх дітей, які перебувають у школі. Звичайно, ні. Але дітей і їхню поведінку здатні контролювати спеціально навчені (до речі, за кошти платників податків) люди – педагогічні працівники. Тому, хочуть педагогічні працівники чи не хочуть нести відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів/учениць, вони будуть нести таку відповідальність відповідно до законодавства (навіть, якщо змусять батьків підписувати якісь заяви).

Як ці положення видозмінюються під час війни?

Якщо ж ми говоримо про ситуації, пов'язані з війною, то за шкоду, нанесену життю чи здоров'ю дитини ракетними обстрілами, має відповідати той, хто здійснював відповідні ракетні обстріли. Відповідальність же вчителів і батьків дитини буде обмежена їхніми реальними можливостями запобігти заподіяння такої шкоди.

Чи передбачена відповідальність за неналежне виконання цих обов'язків?

Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137) та за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136).

За матеріалами платформи Освіторія: <https://osvitanow.org/>

1.2. МІЖНАРОДНА СЕРПНЕВА ПЕДАГОГІЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «ОСВІТА, ОСВІТЯНИ – НЕЗЛАМНІ У ВІЙНІ»

Головна тема, про яку говорили на міжнародній Серпневій педагогічній конференції «Освіта, освітяни – незламні у війні», була безпека. На локації «Школа – територія безпеки» важливими для педагога були три питання.

1. Безпекові служби проводять обстеження закладів освіти на їх готовність до організації освітнього процесу та забезпечення безпечних умов для учасників освітнього процесу. Перевіряється наявність: укриттів, вибухонебезпечних предметів на території закладу, огорожі навколо території школи та її стан, організація охорони закладу (внутрішні та зовнішні камери відеоспостереження, тривожна кнопка, турнікети) тощо.

2. Серед нових понять навчального року 2022/2023 стануть:

«Вихователь безпеки» – фахівець, який відповідатиме за безпековий простір школи (огляд за укриттями, організацію безперешкодної евакуації до них та інші моменти воєнного часу). Проєкт запущено. Зараз розпочата підготовка кадрів.

Клас безпеки – це спеціально обладнаний кабінет у школі, де має бути чимало наочних та допоміжних матеріалів, на яких можна тренуватися. Наприклад, кабінет безпеки Краснопільської гімназії Сумської області [Сповідання | Facebook](#)

Рюкзак безпеки / торбинка безпеки / наплічник – це те, що вже нині стосується всіх дітей, які вчитимуться офлайн. У разі повітряної тривоги учень залишає щоденний рюкзак у класі й бере лише цю торбинку. До неї батьки мають покласти:

- пляшку питної води;
- поживні батончики, снеки;
- записку, де вказано прізвище та ім'я дитини, контактні дані батьків і родичів (імена, телефони, адреси), групу крові дитини та резус фактор;
- телефон + зарядний пристрій;
- індивідуальний набір необхідних ліків (на кілька днів);
- комплект змінної білизни та одягу;
- улюблену іграшку або річ.

Спеціалісти також розглядають необхідність евакуаційного наплічника для класу / групи учнів. Його повинен мати кожен учитель і він містить:

- папір
- ручка, олівець
- блокнот із твердого паперу
- ліхтарик + батарейка
- вода, стаканчики
- радіо + батарейка
- свисток
- термоковдра
- великий сміттєвий пакет
- маркери
- вінілові рукавички
- мотузка
- маски
- скоч, ножиці
- туалетний папір
- вологі серветки
- розкладна клейонка
- енергетичні батончики
- мультитул

3. Незалежно від формату – повертаємося до навчання. Важливо підтримувати фізичне, ментальне та психосоціальне здоров'я дитини. UNICEF Ukraine розробляє інструкції, методичні та дидактичні матеріали для підтримання складових здоров'я в різних умовах: у школі, вдома, у громаді. Також будуть проведені вебінари по підготовці вчителів.

За матеріалами сайту: <https://cutt.ly/C8Ddznx>

1.3. БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: НОВІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ

Під час військових дій та ще тривалий час після їх закінчення заклади освіти в Україні працюватимуть у нових для себе вимогах до безпечного освітнього середовища. Облаштування укриттів та організація безпечного освітнього простору у школі – одне з найважливіших завдань для директора.

З початком нового навчального року у кожному закладі освіти індивідуально буде ухвалюватися рішення щодо організації освітнього процесу – очно, дистанційно чи у змішаному форматі. Це рішення залежатиме, зокрема, від безпекової ситуації, наявності, стану та місткості укриття та від результатів обстеження школи спеціальними комісіями.

Вимоги та рекомендації щодо облаштування безпечного укриття у закладі освіти [розробила Державна служба з надзвичайних ситуацій](#), а також [надало Міністерство освіти і науки України](#). Ці рекомендації розроблені Державною службою якості освіти спільно з експертами ініціативи «Система забезпечення якості освіти», яка впроваджується в межах проєкту «[Супровід урядових реформ в Україні](#)» (SURGe), що реалізується компанією Alinea International за кошти Уряду Канади.

Безпечний фізичний простір для перебування учнів та працівників *Перегляньте облаштування навчальних кабінетів*

Особливо це актуально для закладів, які будуть працювати в очному, або ж у змішаному форматі. Навчальні кабінети варто максимально вивільнити від відкритих полиць, стендів тощо.

Варто пам'ятати: ніщо не повинно перешкоджати руху під час евакуації учнів. Таким чином, шафи, полицьки, мобільні полицьки та органайзери, безкаркасні меблі варто розташувати/згрупувати у приміщенні так, щоб вони не

перешкождали руху дітей між рядами. Заздалегідь необхідно згорнути та прибрати килимки, щоб уникнути спотикання, падіння під час евакуації.

Організуйте безпечне та безперешкодне пересування по школі

Варто додатково оглянути коридори на предмет розташування там кімнатних рослин та інших об'єктів, що можуть стати перешкодою при евакуації. Слід максимально звільнити коридори та просторові осередки (рекреації) від речей, що можуть заважати екстреній евакуації та бути джерелом травмування.

На сходових клітинах слід нанести маркування на першій та останній сходинці, а також на перилах.

Проходи до всіх запасних виходів мають бути вільними та доступними. Варто це додатково оглянути та перевірити.

Безпечне освітнє середовище

Розробіть та запровадьте у школі чіткі процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях.

Однією з передумов безпечного освітнього середовища є наявність чітких процедур реагування/поведінки, знання цих процедур усіма працівниками закладу та постійне відпрацювання правил з учнями.

Першочергово це мають бути:

1. Шляхи для евакуації (у тому числі до найближчого укриття, якщо таке не обладнане у закладі):

- перегляньте шляхи евакуації з урахуванням розміщення укриття (у закладі чи споруді поблизу закладу освіти);

- розробіть «альтернативні» шляхи евакуації у випадку непередбачуваних ситуацій;

- забезпечте безумовне знання усіма працівниками закладу цих шляхів. Для цього варто відпрацювати евакуацію з кожного приміщення спочатку педагогами, а потім тренуватися з учнями;

2. Протоколи безпеки для учнів різного віку щодо правил поведження під час повітряних тривог, евакуації, перебування у сховищі /укритті.

Протокол безпеки – це певний набір правил, процедур, якими повинні керуватися педагоги та учні у закладі освіти щодо певної ситуації. З огляду на ризики безпеки, таких протоколів у закладі має бути декілька, зокрема щодо дій під час повітряних тривог та проведення евакуації, перебування в укритті, поведження під час уроків онлайн.

Кілька порад щодо розробки протоколів безпеки:

- Не шукайте універсального рішення. Протоколи не можуть бути однаковими у всіх школах. Бо кожен заклад, розробляючи такий документ, керується особливостями розміщення школи, характеристиками та архітектурними особливостями її будівлі, а разом з тим – ресурсами, формами організації освітнього процесу тощо.

- Протокол безпеки має відповідати загальним рекомендаціям ДСНС.

- До розробки протоколів безпеки варто залучити педагогів. Це дозволить сформулювати спільне бачення та прийняття напрацьованих процедур.

- Формулюйте тексти у протоколах безпеки з розрахунку на сприйняття їх дітьми. Використовуйте лаконічні та чіткі речення.

Розглянемо декілька прикладів, оформлених у різних форматах

Протокол

дій для учнів при проведенні евакуації під час оголошення сигналу повітряної тривоги

1. Візьми свій наплічник.
2. Візьми свій одяг.
3. Слідкуй за вказівками вчителя і приготуйся виходити.
4. Не штовхайся.
5. Не біжи.
6. Йди швидким кроком, але тримайся своєї групи.
7. Допоможи тому, хто спіткнувся чи впав.
8. Якщо в приміщення потрапляє дим, захисти органи дихання мокрою ганчіркою (носовою хустинкою, шарфом тощо).
9. Намагайся знаходитися далі від стін та інших частин приміщення, щоб тебе не притиснули до них.
10. Поводь в укритті себе чемно, прислухайся до порад керівника гуртка.
11. Знаходься в укритті до завершення сигналу повітряної тривоги.
12. Організовано групою повертайся до навчального кабінету після завершення повітряної тривоги.

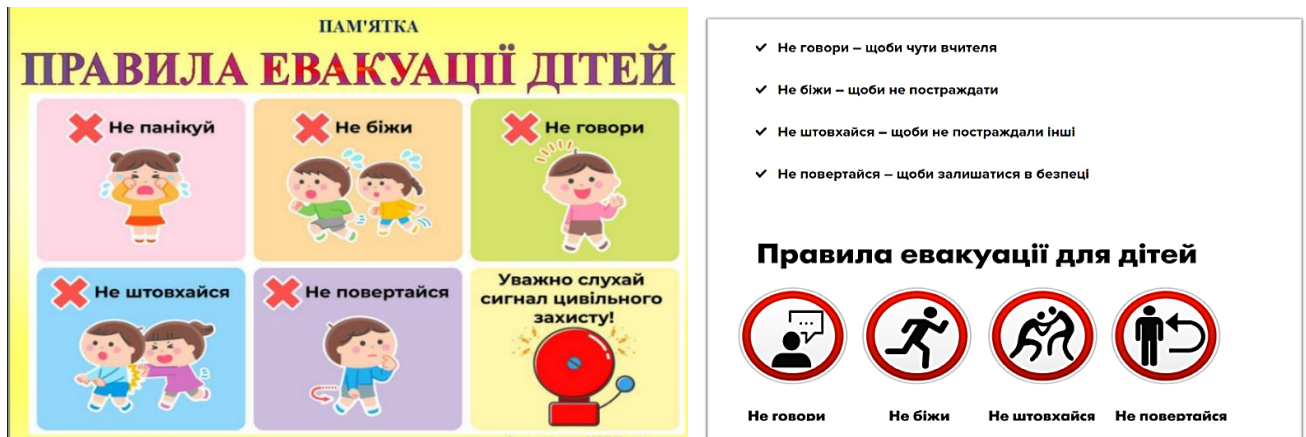
Протокол

дій під час знаходження пристрою, схожого на вибухонебезпечний

1. Зберігай спокій та відійди від пристрою на безпечну відстань (230-250 м).
2. Негайно повідом про знахідку представників пожежно-рятувальної служби за тел. 101 та 102.
3. Припини всі види робіт у районі виявлення даного пристрою.
4. Не користуйся засобами радіозв'язку, мобільними телефонами біля знайденого пристрою (вони можуть спровокувати вибух).

5. Дочекайтесь прибуття фахівців, щоб вказати місце знахідки та повідомити час її виявлення.
6. Заборонено:
  - наближатися до пристрою
  - пересувати його, або брати в руки
  - розпалювати поряд багаття, або кидати в нього пристрій
  - користуватися будь якими джерелами вогню
  - не намагатися переміщувати невідомий пристрій, або змінювати його положення.

За матеріалами сайтів:

<https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>

<https://sfera.org.ua/2022/10/organizaciya-bezpeky/>

1.4. ДІЇ КОЖНОГО З УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПОВІТРЯНИХ ТРИВОГ

Як керівнику організувати роботу закладу освіти під час тривоги?

Державна служба надзвичайних ситуацій (ДСНС) та ЮНІСЕФ рекомендують провести такі підготовчі заходи на випадок повітряної тривоги під час занять у закладі освіти:

1. Учасники освітнього процесу мають бути ознайомлені з місцем розташування захисних споруд та правилами поведінки під час евакуації та в укритті.
2. Учасники освітнього процесу заздалегідь повинні вміти виконувати заходи з Плану реагування на надзвичайні ситуації або Інструкції закладу освіти, які передбачені на випадок отримання сигналу повітряної тривоги.
3. Заклад освіти заздалегідь розміщує всі покажчики напрямку руху для швидкого та безпечного проведення евакуаційних заходів учасників освітнього процесу.
4. Керівник має визначити відповідальну особу з-поміж працівників закладу освіти, яка супроводжуватиме учасників освітнього процесу під час евакуації та укриття в захисній споруді.
5. Керівник заздалегідь встановлює відповідальних осіб, які після евакуації перевіряють заклад на наявність присутніх учнів за межами захисної споруди.

6. Керівник **обов'язково має видати письмовий наказ або розпорядження** щодо роботи закладів освіти та працівників під час повітряної тривоги. Видавати та ознайомлювати з документом необхідно завчасно.

У наказі слід прописати два варіанти розвитку дій:

- якщо повітряна тривога розпочалася, коли тривають заняття;
- якщо повітряна тривога розпочалася до початку занять.

З наказом повинні бути ознайомлені всі учасники освітнього процесу, адже деякі батьки навіть під час тривоги, ризикуючи життям дитини та своїм власним, везуть або приводять дитину до закладу.

7. У кожному закладі освіти на основі алгоритмів ДСНС та МОН щодо дій у разі повітряної тривоги має бути **розроблений індивідуальний алгоритм**. Адже в кожному закладі освіти своя безпекова ситуація, яка залежить від територіального розташування закладів освіти, кількості здобувачів та працівників, розташування укриття, віку здобувачів, які навчаються у закладі тощо.

8. Організувати створення єдиного каналу комунікації в закладі освіти між керівництвом закладу та учасниками освітнього процесу на випадок повітряної тривоги, щоб володіти оперативною інформацією щодо ситуації в закладі.

9. Проінструктувати учасників освітнього процесу, якщо у разі повітряної тривоги буде пошкоджено інтернет- та мобільний зв'язок, де знаходиться укриття й де після закінчення повітряної тривоги батьки зможуть забрати дитину.

Як діяти педагогічним працівникам під час повітряної тривоги?

Якщо педагогічний працівник перебуває в закладі освіти:

1. Відповідальна особа у разі надходження сигналу вмикає наявну систему оповіщення закладу.

2. Учитель миттєво сповіщає учнів (словесно) про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації та припинення заняття.

3. Відповідальна особа разом із вчителями має скоординувати хід евакуації учнів від класу до захисної споруди (укриття).

4. Класи, в яких викладають учителі, мають бути організовані для негайного пересування двома колонами в приміщенні класу та швидкого залишення кабінету.

- За можливості учні самоорганізуються для залишення кабінету та руху до захисної споруди.

- При обмеженому просторі для пересування учні залишають приміщення групами.

5. Відповідальні за евакуацію особи повинні знаходитися у заздалегідь визначених місцях та допомогти в організації та регулюванні швидкого руху до захисної споруди. Молодшим класам (1 або 2 класи) необхідно надати помічників.

6. Медичний працівник повинен знаходитися у відведеному для нього місці для швидкого надання медичної допомоги.

7. Відповідальні за евакуацію особи повинні знаходитися біля виходу із захисної споруди для здійснення контролю за порядком укриття учасників освітнього процесу та швидкого реагування у разі, якщо виявиться, що хтось відсутній.

8. Учні або цілі класи, які знаходяться на подвір'ї закладу, під час сигналу тривоги повинні рухатися під наглядом вчителя або самостійно до захисної споруди.

9. Всередині захисної споруди відповідальні особи повинні забезпечити, щоб учні швидко та обережно зайняли свої місця. Після того як усі учні займуть свої місця відповідальний за клас повинен перевірити наявність усіх учнів.

10. Під час перебування в захисній споруді вчителі та відповідальні особи повинні провести заходи, щоб заспокоїти дітей та всіх, хто знаходиться в ній.

Якщо тривога застала педагогічного працівника перед початком робочого дня:

1. Якщо працівник має змогу швидко за 5-7 хвилин дістатися до закладу освіти і в закладі освіти є укриття, то працівник переміщується до укриття закладу освіти. Але варто враховувати розташування закладу освіти, у деяких регіонах до укриття необхідно переміститися за 2-3 хвилини.

2. Якщо у закладі освіти немає укриття, то працівник закладу має переміститися до найближчого до нього укриття за місцем його перебування.

3. Протизаконно та злочинно вимагати від працівників прибути до закладу освіти під час повітряної тривоги.

1.5. ДІЇ ВЧИТЕЛЯ ТА УЧНІВ ПІД ЧАС ПОВІТРЯНОЇ ТРИВОГИ (за рекомендаціями Міністерства освіти і науки України)

Що робити після сигналу повітряної тривоги?

- Відповідальна особа вмикає наявну систему оповіщення закладу.
- Учитель сповіщає учнів про загрозу, а батьків – про переміщення дітей до укриття.
- Необхідно організувати пересування двома колонами в приміщенні класу та швидко залишити кабінет.
- Для супроводу початкових класів можуть бути залучені помічники.
- Для швидкого надання медичної допомоги має бути залучений медичний працівник.
- Відповідальні особи після оголошення сигналу оповіщення мусять перевірити всі приміщення закладу на відсутність у них учасників освітнього процесу та працівників закладу, по завершенню перевірки прямувати до найближчого укриття.
- Учні, які перебувають на подвір'ї закладу, під час сигналу оповіщення повинні самостійно рухатися до найближчого укриття фонду захисних споруд.

Якщо навчаються діти з ООП?

Учитель має подбати про швидке та спокійне переміщення до укриття, спеціальне місце та заходи, що будуть здійснюватися в укриттях для максимального залучення до них дітей з ООП.

Алгоритми словесні та візуальні підказки
(розробляються з урахуванням місцевої специфіки)

СЛОВЕСНІ АЛГОРИТМИ

Алгоритм дій вчителя [Миропільського ліцею Житомирської області](#).

1. Тривога

Три довгі дзвінки – персонал та учні школи сповіщаються про виникнення надзвичайної ситуації та про початок екстреної евакуації школи.

2. Евакуація школи

Почувши сигнал тривоги, учні у супроводі вчителя, який іде позаду всього класу та бере із собою класний журнал, організовано пересуваються до виходів згідно зі схемою евакуації. Відповідальний за ЦО координує роботу з евакуації та не допускає скупчення і паніки на виходах зі школи.

3. Збір

Учні та вчителі після виходу з приміщення школи організовано пересуваються до спеціально відведених місць на безпечній відстані, де шикуються в шеренгу по класах.

4. Перевірка

Після прибуття класів на місце терміново проводиться перевірка присутності дітей за списками класних журналів, після чого вчителі повинні доповісти про кількість евакуйованих дітей.

Якщо сигнал тривоги пролунав під час перерви, потрібно без паніки просуватися до найближчого виходу і відходити на безпечну відстань. Чергові вчителі обходять кабінети на поверхах, де чергують, і перевіряють, чи всі залишили школу.

Увага! Якщо батьки хочуть забрати під час тривоги дитину з укриття – педагогічний працівник не має права передавати їм дитину.

5. В укритті

- Відповідальні особи повинні допомогти учасникам освітнього процесу швидко та спокійно зайняти місця.
- Вчителі та відповідальні особи здійснюють необхідну підтримку, заходи для комфортного та спокійного перебування в укритті.

6. Після сигналу «Відбій тривоги»

Учителі та відповідальні особи слідкують за тим, щоб вихід усіх учасників освітнього процесу з укриттів здійснювався колонами або групами.

Алгоритм

Дії учасників освітнього процесу у разі оголошення сигналу «Повітряна тривога!» перед початком освітнього процесу

1

Працівники закладів освіти, діти/учні, які під час оголошення сигналу «Повітряна тривога!» перебувають вдома або у дорозі до закладу освіти, слідує до найближчого укриття.

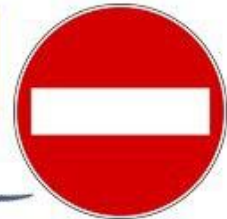
2

У разі оголошення сигналу «Повітряна тривога!» під час прийому/приходу дітей/учнів до закладу освіти, вони разом з працівниками закладу та супроводжуваними особами слідує до укриття.

3

Під час повітряної тривоги, у зв'язку з переміщенням всіх учасників освітнього процесу в укриття, діти/учні до закладів освіти не приймаються до оголошення сигналу «Відбій повітряної тривоги!».

Усі учасники освітнього процесу в укритті

УВАГА!

ВІДБІЙ
ПОВІТРЯНОЇ
ТРИВОГИ

4

Після надходження сигналу «Відбій повітряної тривоги!»:

ЗСО, ЗПО –
дистанційне
навчання

4.1 У закладах загальної середньої та позашкільної освіти освітній процес автоматично (на цей день) переходить в дистанційний формат та розпочинається не пізніше, ніж через годину. Рішення щодо організації освітнього процесу приймає адміністрація закладу, про що інформує працівників, учнів, батьків.

ЗДО –
починають
працювати не
пізніше, ніж
через 1 год.

4.2 Заклади дошкільної освіти розпочинають роботу не пізніше, ніж через годину. Рішення приймає адміністрація закладу, про що інформує працівників та батьків.

5

Якщо дитина/учень перебуває в укритті закладу освіти під час сигналу «Повітряна тривога!», батьки можуть її забрати лише після надходження сигналу «Відбій повітряної тривоги!».

Після сигналу
«Відбій повітряної
тривоги!»

Евакуація зі школи: що робити вчителю

Інструкція для учнів

Якщо перебуваєте в школі

- Пам'ятайте, що в школі за ваші життя та безпеку відповідають вчителі та адміністрація. Виконуйте їхні вказівки.
- Не намагайтеся самостійно та без дозволу вчителя залишити приміщення школи, щоб дістатися до дому. Це може бути небезпечно.
- Якщо маєте можливість, зателефонуйте своїм рідним, щоб узгодити подальші дії.
- Якщо в районі вашої школи почався артилерійський обстріл, перечекайте його в безпечному місці під наглядом учителів.
- Домовтеся з рідними, щоб вони забрали вас додому, щойно з'явиться така можливість.

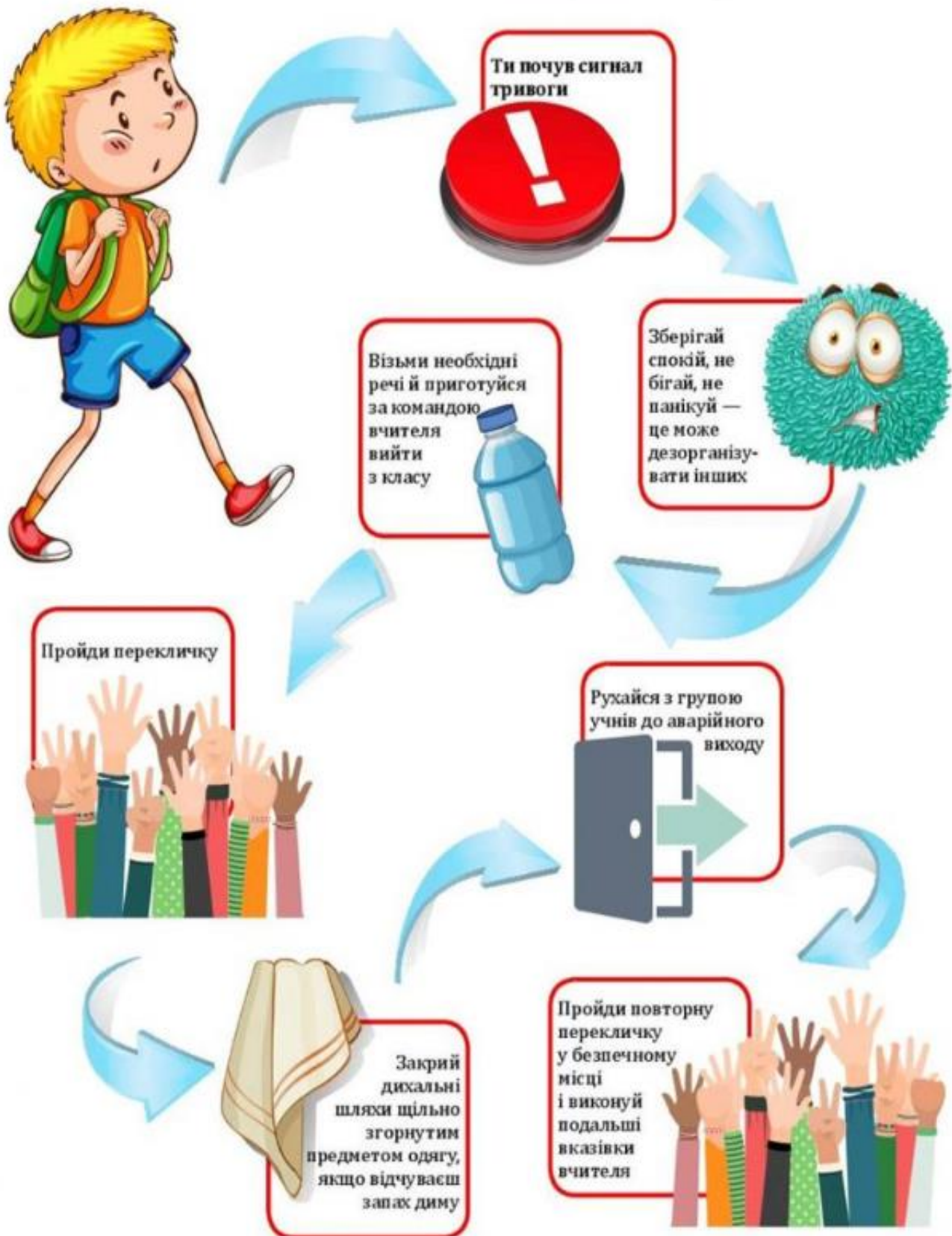
Якщо перебуваєте вдома

- Якщо на час бойових дій або обстрілів ви самі вдома, одразу зайдіть у безпечне місце та перечекайте небезпеку.
- Якщо ви живете в приватному будинку, то спустіться в підвал.
- Якщо у квартирі – заховайтеся в комірчину або ванну кімнату. Ці приміщення більш захищені та безпечні.
- Не забудьте прихопити із собою теплі речі та пляшку води. Невідомо, скільки часу доведеться чекати.
- Якщо з вами вдома молодші брати або сестри, заспокойте їх і подбайте про них. Їм також захопіть теплий одяг і пляшку води.
- Якщо маєте можливість, зателефонуйте близьким. Повідомте, що ви вдома.
- Не намагайтеся спостерігати з вікна чи балкона за перебігом подій. У жодному разі не фільмуйте обстріли на мобільний телефон, щоб потім похизуватися в соцмережах. Вас можуть сплутати з артилерійським спостерігачем або коригувальником, і наслідки можуть бути трагічні.
- Тримайтеся якомога далі від вікон. Поранення від уламків скла можуть бути не менш небезпечними, ніж від осколків.

Якщо перебуваєте надворі

- Щойно почнуться бойові дії або обстріли, знайдіть укриття, щоб перечекати небезпеку.
- Якщо маєте змогу, негайно зателефонуйте батькам і повідомте про місце свого перебування. Домовтеся, щоб вони якнайшвидше за вами приїхали.
- Не намагайтеся дійти додому самостійно.

Евакуація зі школи: що робити учню

Як вчителю готувати щодня учнів?

- Ознайомити їх із місцем розташування укриттів, правилами поведінки під час переміщення до укриття та перебування в ньому.
- Пояснити всі дії, передбачені Планом реагування на надзвичайні ситуації або Інструкцією закладу.
- Обговорити рюкзак безпеки: які необхідні речі школярі повинні взяти із собою в укриття.
- Встановити або переконатися, що встановлені покажчики напрямку руху до укриттів для швидкого та безпечного переміщення.

Як зацікавити школярів правилами безпеки?

Звісно, учням, особливо початкової школи, не буде цікаво слухати щодня про одне й те саме. Тож учителю достатньо вмикати готові інформаційні ролики, радить директор столичного департаменту освіти і науки Олена Фіданян. Хоча в інших регіонах теж будуть розробляти відео, Київ першим впорався із цим завданням. Можна скористатися для занять будь-яким спокійним позитивним відео тривалістю менш ніж хвилина. Ось кілька:

[Алгоритм дій учнів під час евакуації з класу до укриття](#)

[Торбинка для екстренної ситуації](#)

А на сайті МВС України для учнів є [«Абетка з безпеки школяра»](#). З неї вчитель може взяти матеріали для бесід зі школярами. Там ідеться про поведінку під час повітряної тривоги у школі та вдома, про мінну безпеку, надання домедичної допомоги й навіть про дії в разі використання ядерної чи хімічної зброї. А також у збірці є правила дорожнього руху, протипожежні правила, інформація про ризики в інтернеті та про те, як захиститися від булінгу.

Інформувати та навіть навчити дитину правильного порядку дій – лише пів справи. Важливо знизити страх перед переходом до укриття. Адже паніка та сльози учнів можуть призвести до біганини, криків, налаштувати негативно інших дітей, знизити дисципліну, загальмувати процес. Це вимагатиме від учителя напруження всіх сил, щоб узяти ситуацію під контроль. Тож Міністерство охорони здоров'я разом із дитячою та сімейною психологинєю Світлоною Ройз розробили методичку [Як допомогти дітям не лякатися сирени](#). І звісно ж, у цьому теж буде потрібна допомога тат і мам.

За матеріалами сайту:

<https://osvitoria.media/experience/povitryana-tryvoga-algorytm-dij-vchytelya/>

1.6. УЧИТЕЛЬ – НЕ «КРАЙНІЙ»

Освітняни усвідомлюють, що всі ці завдання можуть стати важким тягарем, якщо вчителю не допомагатимуть інші учасники освітнього процесу. Тож батьків потрібно залучати, щоб вони самі правильно діяли в цій складній ситуації, а також щоденно готували дітей.

Інструкції батькам

Як поводитися під час повітряних тривог у школі?

- Будьте впевнені, що діти прямують до укриття, де є все необхідне для їхньої безпеки та комфортного перебування.
- Підтримуйте атмосферу взаємоповаги: не турбуйте вчителів без нагальної потреби, адже під час повітряної тривоги вони першочергово дбають про дітей.
- Пам'ятайте, що закінчення повітряної тривоги у школі синхронне з повідомленнями від держави, тож діти весь час мають перебувати в укритті.
- Поважайте правила школи, відповідно до яких може бути заборонено забирати дитину до завершення повітряної тривоги заради дотримання безпеки всіх учасників освітнього процесу.
- Якщо під час сигналу тривоги ви перебуваєте на території школи, дотримуйтеся загальних правил евакуації, адміністрація спрямує вас до підготовленого укриття.
- Пам'ятайте: під час повітряної тривоги педагог не має права відпустити дитину додому на прохання батьків.

Як діяти в разі сигналу тривоги на шляху до школи чи дому?

- Разом із батьками обрати безпечний шлях до школи та у зворотному напрямку.
- Обрати укриття, яке дитина зможе використовувати в разі сигналу повітряної тривоги.
- Учні мають рухатися тільки обраним маршрутом. Не зупинятися та не звертати зі шляху, визначеного батьками.
- У цей час не можна залишатися без необхідності на вулиці. Учень має якомога менше часу проводити поза стінами школи чи дому.
- Якщо немає можливості під час сигналу повітряної тривоги дійти до школи чи дому, дитина має зайти у визначене укриття.
- Школяр обов'язково повідомляє батьків та класного керівника про своє місцеперебування.
- Під час сигналу тривоги учневі не можна залишатися біля входу в укриття, треба зайти в середину.
- Дитина має знати, що по дорозі не можна торкатися невідомих або підозрілих предметів – це може бути небезпечно для життя.

Як батькам готувати щодня школярів?

- Поговоріть з дитиною про евакуацію у школі: дізнайтеся про її ставлення до цього та можливі страхи. Педагоги також проведуть бесіди, але важливо, щоб цей процес був двостороннім, а настанови, які дитина отримує від батьків та вчителів, не суперечили одна одній.

- Поговоріть про особисту відповідальність під час евакуації. Поясніть, що вчителі обов'язково супроводжуватимуть клас, але дитині так само важливо дотримуватися правил та прямувати з усіма до укриття.
- Необхідно пояснити дитині, що попри повітряну тривогу освітній процес триває, і не можна так просто залишати заклад освіти. Також варто нагадати дитині, що перебування поза межами укриття може загрожувати її життю та здоров'ю.
- Подбайте про те, щоб дитина володіла важливою інформацією: знала ваші контакти, свою групу крові, чи має хронічні хвороби тощо (наприклад, це може бути нашивка на шкільній формі для дітей початкової школи).

Як координувати дії зі школою?

- Ознайомтеся з безпековими правилами школи до початку навчального року, уточніть нюанси, які вас хвилюють, з адміністрацією чи вчителями.
- Надайте адміністрації всю необхідну інформацію: свої контакти й контакти тих, хто може забирати дитину зі школи, деталі про стан здоров'я дитини.
- Якщо в дитини є особливі потреби, ви хвилюєтеся про її фізичний чи ментальний стан, окремо проговоріть це з адміністрацією. Уточніть про медикаменти чи інші засоби, що необхідні дитині, узгодьте окремі канали комунікації з вами за потреби.
- Іноді діти соромляться сказати вчителям про те, що їх щось турбує: виникає страх, тривога чи неприємні фізичні відчуття. Якщо ви знаєте про такі ситуації, поділіться цим із педагогами, щоб вони могли своєчасно допомогти вашому сину чи доньці.
- Долучіться до загального каналу комунікації – розсилки/чату школи чи класу, щоб отримувати необхідні новини.

Перегляньте з батьками відео або викладіть у спільний чат відео-інструкцію для батьків школярів: що варто знати і як підготувати дитину до навчання в умовах війни <https://youtu.be/bFJzajrgGwA>

[Як діяти в разі сигналу тривоги чи небезпеки на шляху до школи або дому](#)

1.7. АВАРІЙНІ ВИМКНЕННЯ СВІТЛА ТА ПОВІТРЯНІ ТРИВОГИ ПОРАДИ ДЛЯ УЧНІВ ТА ЇХНІХ БАТЬКІВ НА РІЗНІ ВИПАДКИ ЖИТТЯ від *МОН, UNICEF, Служби освітнього омбудсмена, ДСНС, органів управління освітою, адаптовані «рецепти» Ізраїлю, Сирії та інших країн*

1. Що робити, якщо повітряну тривогу оголосили до початку занять?

Варіант може бути лише один: йти до укриття поблизу дому (у крайньому разі скористатися правилом двох стін). Вести чи відправляти до школи дітей у такій ситуації – ризик для життя. Навіть якщо можна швидко добігти до закладу освіти, вчителів там може не бути. Адже вони також не повинні діставатися до школи під час повітряної тривоги, а ймовірно підуть в укриття поблизу своїх домівок.

Навряд чи хтось з учителів незаконно вимагатиме ігнорувати небезпеку. Поки що, судячи із соцмереж, проблеми виникають лише з окремими батьками, які прямують на роботу, попри повітряну тривогу, та намагаються привести до класів дітей. До слова, цим ще й привчають синів і доньок не дбати про безпеку.

2. Коли мають розпочатися уроки після відбою тривоги?

Чимало родин вважають, що у школах все одно чекатимуть дитину на перший урок, якщо повітряна тривога завершиться до початку занять. А за запізнення чи неявки сваритимуть. І якщо школа далеко від будинку, це створює невизначеність.

Розглянемо приклад. Перший урок починається о 09:00. Шлях до школи в школяра займає зазвичай годину на міському транспорті та ще пішки. Повітряна тривога тривала із самого ранку до 08:30. Що робити? Адже є учні, які дістануться швидше.

Є школи, які відновлюють заняття, щойно більшість дітей прийде до класу. Що тоді робити батькам? Викликати таксі? Оскільки не в усіх на це є кошти, дехто не думає про безпеку і «потроху рухається», коли повітряна тривога ще не закінчилася.

Дбаючи про безпеку всіх учасників освітнього процесу, школа має запропонувати чіткий алгоритм, як діяти батькам та старшокласникам. Рішення має бути індивідуальним для закладу освіти. Є варіант, за яким заняття в такий день автоматично переходять у дистанційний формат. Заняття онлайн починаються не пізніше, ніж за годину після відбою тривоги. Зокрема, таке положення введено в закладах освіти Києва. У маленьких містах і селах, можливо, доцільніше проводити очне навчання. Класний керівник має обговорити з батьками через канал комунікації (наприклад, у батьківському чаті) час, за який усі школярі здатні дістатися до школи.

3. Як визначитися, чи йти до школи після ранкової повітряної тривоги?

Якщо вона розпочалася ще до занять і триває так довго, що учень встигає приїхати лише наприкінці навчального дня, звісно, сенсу в цьому немає. Але краще, аби кожному учню та його батькам не доводилося самотужки приймати такі рішення. Тож будьте на зв'язку в батьківському чаті та після відбою тривоги повідомляйте: чи мають діти прямувати до школи, чи дистанційно займатимуться, чи просто отримають матеріали для самопідготовки. Щоб інформація стосовно дій після повітряної тривоги своєчасно надходила до батьків, освітянам радять створювати єдині для всіх учасників освітнього процесу лінії комунікації стосовно повітряної тривоги.

4. Що робити, якщо тривога застала учня дорогою до школи?

Батьки з дітьми мають заздалегідь скласти безпечний маршрут руху та знайти укриття, до яких учень зможе на різних етапах шляху дістатися за 10 хвилин після оголошення повітряної тривоги. Вони мають домовитися, щоб син чи донька йшли до школи лише цією дорогою. А коли виникне потреба йти в укриття, щоб діти не чекали на вході, а розташовувалися всередині. Учень має попередити класного керівника, де він перебуває, або передати цю інформацію через батьків.

5. Як діяти, якщо школяр їхав громадським транспортом?

Батьки з дітьми мають заздалегідь визначити, яке укриття найближче до кожної зупинки на шляху. Громадський транспорт зупиняється під час повітряної тривоги, тож дитина має йти у сховище. Варто порадити швидко виходити з транспортного засобу, бо це небезпечний об'єкт, який легко вибухає.

6. Якщо діти прямують до закладу освіти на шкільному автобусі?

Водій шкільного автобуса не має права продовжувати рух або стояти з пасажирами всередині. Діти мають вийти, навіть якщо повітряна тривога застала в лісі чи на полі і поруч немає укриття. Дорослі допомагають їм сховатися в траншеї, під міст, естакаду, бетонні конструкції. Такі ситуації трапляються нерідко там, де учнів із сіл підвозять до опорних шкіл. Батьки часом нарікають, що, мовляв, замість теплового автобуса діти перебувають на відкритому повітрі. Але ж повітряні тривоги — це не умовність, а серйозна загроза. На жаль, дискомфорт під час повітряної тривоги може бути значним, але шкільні працівники мають максимально дбати про безпеку дітей. Якщо уламок снаряда потрапить в автобус, це призведе до вибуху та пожежі.

Якщо шлях до школи далекий та складний, батьки можуть перевести дитину на індивідуальну форму навчання або краще підготуватися до таких ситуацій (запасний теплий одяг, термос з теплим напоєм, сольові грілки для долонь).

7. Якщо учень запізнюється на урок, чи треба бігти до школи?

Якщо повітряну тривогу вже оголосили, краще шукати інше укриття. Адже доки дитина добіжить до школи, всі працівники закладу освіти вже перейдуть в укриття та будуть перебувати там разом з учнями. Під час повітряної тривоги учнів до школи не приймають.

8. Що робити батькам, якщо повітряна тривога розпочалася, коли вони привели дітей?

Батьки мають шукати інше укриття, якщо шкільне не має вільних місць, вміщує лише учнів та вчителів. До того ж у великих школах під виглядом членів родини учня до укриття з недобрими намірами можуть пройти незнайомці. Якщо школа невеличка, вчителі добре знають батьків дитини та є місця для них, можуть провести їх в укриття.

9. Якщо в укритті холодно, мало світла через блекаут, чи можуть батьки забрати дитину?

Ні, до кінця повітряної тривоги забирати дітей не дозволено. Здається, це просто. Але після того, як додалися блекаут, ставлення частини батьків до шкільних сховищ змінилося. Одна річ: діти співають та граються в теплому та світлому укритті. Інша: при світлі ліхтарів і в прохолоді, адже не всі сховища забезпечують достатню температуру повітря в приміщенні в разі вимкнення електрики.

Звісно, якщо укриття виявилось непридатним для перебування школярів та порушує санітарні норми, про це треба писати в органи управління освітою. Якщо визнають, що у школи немає належного укриття, навчання переведуть у дистанційний формат. Якщо ж ідеться не про порушення, а про незручності, доведеться до них звикати, адже безпека – понад усе.

10. А якщо батьки письмово візьмуть відповідальність на себе?

Декого з тат і мам ввели в оману заяви, які їм пропонували підписати окремі школи: про те, що батьки несуть відповідальність за дітей під час перебування у школі. Мовляв, не заважайте робити вибір та забирати сина чи доньку з укриття. Або ж за власною ініціативою пишуть записки про те, що забирають дитину під

свою відповідальність. Усі ці документи не мають законної сили. Вчителі повинні дотримуватися лише міркувань безпеки: під час повітряної тривоги учні залишаються в шкільному укритті.

Батьки, трапляється, посилаються на те, що школи утримують дитину проти волі її та батьків і це судова справа. Утім, за законом, бажання родини не може бути вищим за безпеку дитини. Так само, як в екстрених випадках роблять операції, не чекаючи дозволу представників дитини, якщо йдеться про життя і смерть. Дії під час повітряної тривоги – це теж питання захисту життя, тому це пріоритет для вчителів.

Пунктами 15-16 «Порядку заповнення та перебування в спорудах фонду захисних споруд цивільного захисту» визначено, що вихід із захисної споруди здійснюється тільки якщо надійшла інформація про відсутність небезпеки (після уточнення ситуації в районі споруди), а також у випадках вимушеної евакуації.

Вимушена евакуація зі споруди фонду захисних споруд проводиться, якщо:

- відбулося пошкодження споруди, що виключає подальше перебування в ній осіб, які укриваються;
- відбулося затоплення споруди;
- сталася пожежа в споруді та утворилися в ній небезпечні концентрації шкідливих газів;
- було досягнуто граничних параметрів внутрішнього повітряного середовища, наприклад, в укритті суттєво знизився рівень кисню або в повітрі є якісь небезпечні речовини.

Витяг із Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджений наказом МВС від 09.07.2018 № 579

11. Чи мають право водити дітей у туалет до школи під час повітряної тривоги?

У соцмережах описують випадки, коли в укритті не працюють туалети, біотуалети вже вийшли з ладу або немає коштів на розщеплювач до них. Тому за потреби вчитель водить дітей з укриття до шкільного туалету. Це – порушення норм, адже педагог наражає і себе, і дитину на небезпеку, коли виходить зі сховища.

12. Чи можна забрати дітей, якщо тривога триває кілька годин після завершення уроків?

Скільки б повітряна тривога не тривала, діти виходять з укриття лише після її відбою. Незалежно від того, завершилися заняття чи ні. Кожна дитина має це знати. Навіть після кінця робочого часу вчитель залишається зі школярами в укритті. Якщо педагог посилається на те, що його робочий день закінчився і телефонує батькам, щоб ті забрали дітей, це протизаконно.

Якщо відбій тривоги оголосили вже затемна, класні керівники обов'язково мають поцікавитися, як дитина дісталася додому, чи все добре.

13. Як бути, якщо повітряна тривога перервала контрольну роботу чи диктант?

Після повітряної тривоги уроки не зсуваються, а йдуть далі за розкладом. Тому завершення контрольної чи диктанту має бути не одразу, а на наступному уроці з цього предмета. Тоді, коли він має бути за розкладом.

14. Якщо через вимкнення світла не відбулися уроки в дистанційному форматі?

Часом учителі ставлять додаткові уроки, щоб наздогнати втрачені заняття. Проте час, який школярі мають проводити біля екранів, обмежений санітарними вимогами. Освітняни з інших країн у таких випадках стисло опрацьовують теми, а також дають завдання на самостійне опрацювання. Окрім синхронного формату, існує асинхронний, який дає змогу учню розподілити навантаження. Учитель надає презентації, відеоматеріали, які допоможуть учням і батькам.

15. Якщо за гібридного навчання урок відбувся в класі, але через вимкнення світла частина учнів не змогла приєднатися онлайн, що тоді?

Звісно, вчитель не може ігнорувати те, що в учнів, які на дистанційному навчанні, не відбулися уроки. Досвідчені освітяни радять окремо провести онлайн-заняття або вчинити так, як у відповіді на запитання № 14.

16. Чи має відбутися урок, якщо в дистанційному класі навчаються діти з різних регіонів, і в частини з них – повітряна тривога чи блекаут?

Лише вчитель може це вирішувати, залежно від кількості відсутніх. Найімовірніше заняття відбудеться. Проте педагог має подбати про те, як дати цю тему решті учнів (відповіді № 14 та № 15). Якщо вчитель ігнорує цю проблему або натякає на те, що діти самі мають наздоганяти, є ризик, що вони не підуть в укриття наступного разу, тобто ризикуватимуть власною безпекою.

17. Чи повинен учитель враховувати, що під час блекаута учень не може надіслати виконану роботу?

Під час дистанційного навчання поширеною є вимога виконати завдання до певної години на онлайн-платформі або сфотографувати роботу в зошиті та надіслати у Viber. Звісно, блекауту роблять це складним, подекуди неможливим. Учитель має дати запас часу. Наприклад, перевіряти наявність робіт наприкінці тижня, а не щодня.

18. Якщо родина залишилася вдома і не було часу добігти до укриття? ДСНС радить:

- негайно перейти в приміщення без вікон або скористатися правилом двох стін (перша стіна бере на себе силу вибуху, друга – руйнування);
- якщо виникла пожежа чи пошкодження будинку – зателефонувати 101, вказавши точну адресу, поверх та покинути небезпечне місце;
- якщо в будинку стався вибух – слід якнайшвидше самостійно залишити будівлю та залишити двері відчиненими, щоб рятувальники не зрізали їх.

За матеріалами сайтів:

<https://cutt.ly/G8DjPls>

<https://cutt.ly/V8DjKNk>

РОЗДІЛ 2 ОБЛАШТУВАННЯ УКРИТТІВ ТА ПОВЕДІНКА В НИХ

2.1. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРИТТЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Захисні споруди цивільного захисту

Стаття 32 глави 7 [Кодексу цивільного захисту України](#) визначає такі різновиди захисних споруд цивільного захисту:

- **Сховище** – герметична споруда для захисту людей, у якій протягом певного часу створюються умови, що виключають вплив на них небезпечних чинників, які виникають унаслідок надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів;

- **протирадіаційне укриття** – негерметична споруда для захисту людей, у якій створюються умови, що виключають вплив на них іонізуючого опромінення в разі радіоактивного забруднення місцевості та дії звичайних засобів ураження;

- **споруди подвійного призначення** – наземні або підземні споруди чи їхні частини, що спроектовані або пристосовані для використання за основним функціональним призначенням, зокрема для захисту населення, та в яких створені умови для тимчасового перебування людей;

- **швидкостпурджувана захисна споруда цивільного захисту** – споруда, що зводиться (виготовляється, монтується) в особливий період нарощування фонду захисних споруд та за короткий час зі спеціальних конструкцій (виробів), вимоги до яких встановлюються будівельними нормами, стандартами та правилами;

- **найпростіше укриття** – це фортифікаційна споруда, цокольне або підвальне приміщення, інша споруда підземного простору, в якій можливе тимчасове перебування людей задля зниження комбінованого ураження від небезпечних чинників, а також від дії засобів ураження в особливий період.

[Яким має бути укриття в школі – роз'яснення освітнього омбудсмена | Нова українська школа \(nus.org.ua\)](https://nus.org.ua/questions/yakym-maye-buty-ukryttya-v-shkoli-roz-yasnennya-osvitnogo-ombudsmena) <https://nus.org.ua/questions/yakym-maye-buty-ukryttya-v-shkoli-roz-yasnennya-osvitnogo-ombudsmena/>

Вимоги до приміщення укриття

1. Розміщене у підвальному або цокольному поверхах, а за умови наявності огорожувальних будівельних конструкцій – на першому поверсі будівлі.

2. Несучі та зовнішні стіни та перекриття будівлі мають бути із залізобетону, цегли або інших кам'яних матеріалів.

3. Забезпечене електроживленням, штучним освітленням, системами водопроводу та каналізації, мати примусову або природну вентиляцію. За відсутності в об'єктах будівництва водопостачання і каналізації вони повинні мати окремі приміщення для встановлення виносних баків для нечистот

4. Мати не менше двох евакуаційних виходів, один з яких може бути аварійним. У разі планування укриття у споруді подвійного призначення або найпростішому укритті місткістю менше 50 осіб у ньому допускається наявність одного евакуаційного виходу.

5. Через приміщення, призначені для перебування дітей, не мають проходити водопровідні та каналізаційні магістралі.

6. Приміщення повинні мати рівну підлогу, придатну для встановлення лав, нар, інших місць для сидіння та лежання.

7. Висота приміщень має становити не менше 2 м, допускається не менше 1,8 м, якщо це було передбачено проектною документацією.

8. Місткість споруд подвійного призначення та найпростіших укриттів обраховується з розрахунку: 0,6 кв.м площі основних приміщень на одну особу.

9. Обладнання найпростіших укриттів має забезпечувати можливість безперервного перебування в них людей впродовж не менше 48 годин.

Першочергові заходи підготовки укриття

- прибрати приміщення від сміття;
- винести зайві речі;
- демонтувати тимчасові перегородки та звільнити проходи;
- укріпити вхідні двері залізом;
- перевірити електропроводку, освітлення та вимикачі;
- зробити вказівники шляху для укриття, адже при паніці вони допоможуть дітям зорієнтуватися;
- укріпити віконні отвори та закласти їх мішками з піском, однак це лише додатковий захист.

Перелік того, що має бути в укритті

- місця для сидіння – на всіх, хто перебуватиме в укритті, можливо, додатково поставити ліжка;
- запас питної води з розрахунку 2 літри на добу на одну людину у герметичних пляшках та технічної води (якщо немає централізованого водопостачання);
- контейнери для зберігання їжі та запас продуктів;
- баки для нечистот, що щільно закриваються;
- легкі підстилки та подушки, свистки (бажано на кожну людину), канцтовари, аби малювати чи писати;
- резервне освітлення (наприклад, ліхтарики);
- засоби пожежогасіння та медикаменти,
- засоби зв'язку та оповіщення (телефон та радіоприймач);
- інструмент (лопати, ломи, сокири тощо) – на випадок, якщо завалить входи;
- запас теплих речей та ковдр, які зберігають у водонепроникних чохлах

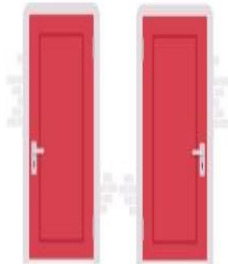
ВИМОГИ ДО УКРИТТІВ

підвал, цокольне приміщення
або 1-й поверх

вільний доступ для маломобільних
груп населення

не менше двох евакуаційних виходів,
один з яких може бути аварійним

наявність примусової або природної
вентиляції

наявність електроживлення, штучного
освітлення, систем водопроводу
та каналізації

перебуває в задовільному санітарному
та протипожежному стані

забезпечено необхідними захисними
властивостями від звичайних засобів
ураження та зовнішнього іонізуючого
випромінювання, встановлених для
протирадіаційних укриттів

забезпечує можливість безперервного
перебування населення впродовж
не менше 48 годин

ВИМОГИ ДО ОБЛАДНАННЯ

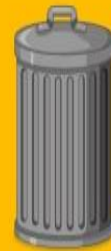
місця для сидіння (лежання)

ємності з питною водою

контейнери для продуктів
харчування

виносні баки

засоби надання
медичної допомоги

засоби зв'язку та
оповіщення

шанцевий інструмент

Зразки організації та оформлення укриття

- Місця для сидіння.

- Куточок санітарної гігієни

- Засоби пожежогасіння

- Зона початкової школи

Хто відповідає за облаштування сховища?

Згідно із законом України "Про освіту", за облаштування безпечного місця відповідає засновник закладу. У більшості випадків в Україні це місцева влада. Якщо мова йде про приватну школу, то це фізична або юридична особа, яка заснувала її.

Чи дозволяє наявне в закладі освіти укриття розпочати очне навчання, визначає комісія, в яку входять чиновники з місцевого управління освіти, цивільного захисту, містобудування та архітектури, представники управління охорони здоров'я, а також фахівці територіальних органів та місцевих підрозділів ДСНС та деякі інші. Проте остаточне рішення – чи буде працювати школа очно – приймає знову ж таки засновник школи.

Якщо у школі немає сховища, чи можна заради очного навчання використовувати будівлю поряд?

Так, школа може водити дітей на підземні станції метрополітену, підземні паркінги, підземні торговельні центри тощо. Але ці укриття повинні знаходитися поблизу. За офіційними будівельними нормами, захисна споруда може бути на відстані 500 метрів від закладу освіти. Проте ДСНС, враховуючи досвід останніх майже п'яти місяців війни, рекомендувало, щоб укриття були на відстані максимум 100 метрів від шкіл.

Скільки дітей можуть бути у сховищі чи можливо пускати туди сторонніх людей?

Кількості дітей в укритті визначається загальною нормою, що становить 0,6 метрів на одну людину. Рекомендація ДСНС: у приміщенні має бути по 1 м² на кожну дитину чи вчителя. Якщо в укритті є місце для 300 людей, а в школі 600 дітей, то доведеться вводити змішану систему, чергувати зміни класів або дні навчання онлайн.

Для школярів 1-4 класів виділяють окреме приміщення чи окрему територію.

Якщо у приміщенні є лише один евакуаційний вихід, то у ньому можуть ховатися не більше 50 людей. А зважаючи на те, що у закладах освіти зазвичай їх більше, за винятком окремих сільських шкіл, тому для більшості закладів укриття з одним евакуаційним виходом неприйнятне.

Мешканці сусідніх будинків не зможуть користуватися шкільним укриттям.

Чи мають діти вчитися у сховищі?

Відповідно до рекомендацій МОН, в укритті можна проводити уроки. Але не обов'язково. Вчителі можуть почекати відбою тривоги і продовжити навчання в класах. Це в першу чергу залежить від того, чи є зручні парти та стільці в підвалі, чи достатньо освітлення. І чи не будуть декілька класів заважати один одному.

Коли точно не варто навчатися очно?

Головне зважати на ризики на території громади. Не радимо розпочинати очне навчання тим школам, що розташовані поруч з хімічно небезпечними або стратегічними об'єктами, військовими частинами – усіма потенційними цілями росіян.

Також будь-яка підозра на руйнацію опорної конструкції будівлі – це привід не проводити очне навчання в школі.

Чи буде безпечно у шкільному сховищі?

Треба пам'ятати, що про 100% безпеку сьогодні не йдеться. Укриття не виключають ураження від прямого попадання як мінометних мін, артснарядів, так і авіаційних бомб. Ті захисні споруди, які ми можемо пристосувати для дітей, зможуть убезпечити від повітряної ударної хвилі, десь убезпечать від використання стрілецької зброї, уламків від ракет, невеликих.

Клас на першому поверсі не можна трансформувати в укриття. ДСНС наполягає: навчальні аудиторії взагалі не придатні для цього. Є велика загроза, що учні травмуються склом, якщо ударна хвиля сягне приміщення.

За матеріалами сайту: <https://cutt.ly/28DkEJo>

Більш детально про обладнання укриття можна дізнатися, прочитавши практичний посібник «Організація укриття населення у фонді захисних споруд цивільного захисту» від ДСНС та Інституту державного управління та наукових досліджень із цивільного захисту

(<https://idundcz.dsns.gov.ua/upload/6/1/8/1/2/3/zOBu5e5ZbfO0yItahuCA3IAQ1n6GXmgYJGhSnUFR.pdf>)

та рекомендації «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86706/)

За матеріалами сайту: <https://osvita.ua/school/86707/>

2.2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕБУВАННЯ ДІТЕЙ В УКРИТТІ

Правила поведінки в укритті

Правила поведінки в укритті для учнів школи:

1. Уважно дотримуйся усіх вказівок дорослих, веди себе стримано.
2. По коридору рухаємося групою: не біжи, щоб не постраждати; не кричи, щоб було добре чути вчителя; не штовхайся і не повертайся назад, щоб залишатися у безпеці.
3. Зберігай спокій
4. Візьми в укриття свій «рюкзак безпеки».
5. Якщо відчуваєш тривожність, глибоко дихай, розмовляй з друзями, спробуй потерти свої долоні.
6. В укритті знайди собі справу за інтересами: тихо гратися з друзями, малювати, писати, слухати казку чи цікаву розповідь, дивитися мультфільм /фільм чи слухай музику по мобільному телефону тощо.
7. Будь уважним, якщо проводиться заняття.
8. Якщо хочеш у туалет, попити води чи з'їсти печива, чи тобі холодно – звернися з проханням до вчителя.
9. Не бери до рук незнайомих предметів: це може бути загрозою для здоров'я та життя.
10. Покидай укриття після сигналу «Відбій повітряної тривоги» разом з вчителем і учнями свого класу.
11. Після себе усе прибери!

Під час знаходження в укритті та підвальних приміщеннях забороняється:

1. Ходити по приміщенню без потреби.
2. Шуміти.
3. Палити.
4. Самовільно заходити до службових приміщень.
5. Намагатися самовільно включати / виключати світло чи інше спеціальне обладнання.
6. Відкривати герметичні захисні двері сховища.
7. Запалювати відкритий вогонь, в тому числі газові лампи та свічки.
8. Приносити легкозаймисті речовини або речовини, що мають сильний запах.

За матеріалами сайту: <http://leleka.rv.ua/robota-zdo-v-umovah-voynnogo-stanu-pravyla-povedinky-v-ukrytti-dlya-doroslyh-i-ditey.html>

Зайняття дітей в укритті

Різноманітність занять дітей в укритті залежить від багатьох факторів: віку учнів, розміру укриття, наявності окремих секцій для занять, підключення до інтернету тощо. Тому загальних рекомендацій надати неможливо. Розглянемо які зараз є можливості.

Початкова школа

Організувати ігрову діяльність

- ліпити з пластиліну;
- малювати (мрію, ангелів, що хочеться робити після війни, дом, веселку, тварин тощо...);
- розмальовувати картинки;
- зробити будиночок із подушок;
- довкола себе «прокреслити» коло безпеки із ниток;
- робити з бумаги орігамі,
- робити куклу-мотанку з хусточок;
- вчитися жонглювати;
- грати в шахи чи шашки;
- грати в настільні ігри: «Монополія»
- тощо

Організувати ігри зі словами.

«*Покажи слово*»: один гравець загадує слово і показує його пантомімою.

«*Остання літера*»: кожен гравець каже слово, яке починається на останню літеру попереднього слова.

«*Літера*»: називаємо слова лише на задану букву.

Слухати аудіоказки

Ресурси можна заздалегідь завантажити вдома на телефон, а потім через навушники прослуховувати.

Ресурс Павлуша і Ява у своєму Telegram-каналі [публікують](#) аудіоказки.

Казки українською можна завантажити також [в цьому Telegram-каналі](#).

Видавництво Ранок надає безкоштовно електронні дитячі книги. Щоб завантажити їх перейдіть [за посиланням](#).

Сайт **Yakaboo** відкрив безкоштовний доступ до аудіо- та електронних книжок. Для цього потрібно завантажити [мобільний додаток](#).

На платформі **MEGOGO** можна безкоштовно подивитися мультики на українській мові, дитячі фільми та аудіоказки. Деталі [за посиланням](#).

Базова і старша школа

Організувати ігри зі словами

«*Питання*»: один гравець ставить запитання – другий повинен відповісти на нього питанням. Гра триває, доки хтось скаже речення без питання. Наприклад: «Ти їв сьогодні? – А чому ти цікавишся? – Хіба це секретне питання?» – і так далі.

«*Багато слів*»: вибираємо велике слово. З його букв кожен на своєму аркуші складає та записує багато маленьких. Діти можуть спочатку бути в команді з дорослими, а потім вони швидко стають самостійними гравцями.

«*Покажи слово*»: один гравець загадує слово і показує його пантомімою.

«*Я загадав*»: розповісти про загадане слово, не називаючи його. Наприклад: «Я загадав – білий, холодний, рипить під ногами, тане».

«*Рима*»: називаємо 4 (або 2) випадкові слова, на які шукаємо риму або з якими вигадуємо чотиривірші.

«*Казка*» або «*Детектив*»: складаємо казку /детектив – кожен каже по реченню.

«*Асоціації*»: один гравець називає слово, наступний – свою асоціацію на це слово (дітям можемо пояснити – перше, що спадає на думку, коли чуєш це слово).

«*Антоніми*»: називаємо слова і шукаємо до них антоніми.

«*Неіснуюче слово*»: вигадуємо неіснуючі слова, і що вони могли б означати мовою інопланетян.

Продовжити навчання якщо у сховищі є доступ до інтернету. На сайті [ВШО \(e-school.net.ua\)](#) публікують інформацію про онлайн заняття з різних шкільних предметів або конкретних тем. Серед звичайних занять дітям також проводять арт-терапевтичні заняття, читають казки та вчать писати їх.

Більше інформації можна знайти на сайтах: [Як відволікти та розважити дитину в бомбосховищі \(інструкція\) | Вільне радіо \(free radio.com.ua\)](#); [Чим зайняти дитину у сховищі, як розважити дітей в укритті \(1000porad.com\)](#); [Ігри у бомбосховищі: у що пограти з дітьми \(osvitoria.media\)](#)

Рекомендуємо візуальну інформацію у вигляді інфографіки, яку можна розмістити в освітньому закладі чи укритті:

- Як впоратися з тривого в укритті [274942660_293196216253531_4369906214561138954_n.jpg](https://school27.ck.ua/274942660_293196216253531_4369906214561138954_n.jpg) (1221×1094) (school27.ck.ua)
- Як допомогти дитині під час збройної агресії [274586443_321930309970208_7462109535187373862_n.jpg](https://school27.ck.ua/274586443_321930309970208_7462109535187373862_n.jpg) (526×929) (school27.ck.ua)
- Діти і війна: поради дорослим [1646554134-166.jpg](https://school27.ck.ua/1646554134-166.jpg) (1200×2520) (school27.ck.ua)

Як батькам підтримати дитину в укритті?

РОЗДІЛ 3 ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА

3.1. ЧОМУ МИ МАЄМО НАВЧИТИ ДІТЕЙ

Три складові безпеки, які дозволять рятувати життя іншим

Є статистика: за наявності 20% населення, яке вміє надавати домедичну допомогу, можна буде уникнути до 80% смертей. На жаль, в Україні станом на 2020 рік цей показник умілих людей – лише 3%.

Отже, перше, що має знати людина, яка бачить критичну ситуацію та хоче надати допомогу, – піклування про власну безпеку. Є дуже правдиві жарти із цього приводу: «мертвий рятувальник – це поганий

рятувальник» та «поранений рятувальник – ще гірший вид рятувальника».

1. Особиста безпека

Поставте собі запитання: Чи безпечно підійти до місця події?

Місце, де сталась ситуація-SOS, має бути безпечним для початку домедичних рятувальних дій. Наприклад, якщо інші постраждали від ураження електричним струмом і ви бачите оголені дроти, передусім треба вимкнути струм на щитку. Якщо людину шматує зграя диких собак – не буде порятунку, якщо ви кинетесь до потерпілого голіруч. Якщо це аварія на швидкісній дорозі – спершу перекривається рух, і вже тоді можна виходити на дорогу.

Отже, навчайте учнів передусім, що вони мають бути на 100% *упевнені, що підходити до місця події – безпечно.*

2. Біологічна безпека

Ми не знаємо, чи здоровий потерпілий, чи ні. Не знаємо, чи в нього в даний момент є Covid, гепатит, туберкульоз або ВІЛ. Не знаємо, з якими біологічними рідинами ви навіть випадково можете стикнутись – блювота, слина, кров, сеча. Саме тому починати допомагати постраждалому ми маємо, *одягнувши звичайні латексні чи нітрилові рукавички.* Вони мають бути про всяк випадок у всіх кишнях одягу чи сумках. Адже ви ніколи не можете знати наперед, чи знадобиться комусь ваша допомога.

3. Юридична безпека під час надання домедичної допомоги

В Україні передбачена кримінальна відповідальність за залишення людини у небезпечному для життя стані. Це можуть довести свідки чи камери спостереження. І випадки притягнення до відповідальності існують. Тож як *мінімум потрібно викликати «швидку».*

Другий важливий момент: ми можемо *робити тільки те, що є в протоколі надання домедичної допомоги в цивільних умовах.*

Не можна робити з постраждалим:

- Не можна проникати в тіло людини: виймати щось із рани чи проникати в неї або тампонувати.
- Не можна колоти ін'єкції, навіть якщо нас про це просять.

- Не можна давати людині будь-які медикаменти чи навіть воду – у деяких станах останнє навіть заборонено.
- Допомога надається лише якщо ви отримали згоду потерпілого. Запитайте потерпілого чи дорослого, який за нього відповідає: «Я можу вам допомогти?» Будь-які дії починати після згоди. Якщо людина без свідомості – треба все одно гучно і чітко запитати про згоду на надання допомоги. Відсутність відповіді вважається згодою.

Навчасно дітей правильно викликати швидку допомогу

Середній час прибуття швидкої допомоги – 20-30 хвилин. Потрібно зробити дії, завдяки яким людина не помре за цей час. Для цього треба розуміти, від чого людина помирає найшвидше:

- масивна кровотеча (без допомоги людина помирає за 1-3 хв);
- непрохідність дихальних шляхів (без допомоги смерть настане через 5-10 хв).

«Швидку» кожному дорослому й дитині чи підлітку треба вміти викликати правильно. На одну й ту саму ситуацію, якщо зробити це неправильно, карета швидкої може їхати 40-50 хв, а якщо зробити все правильно, то 5-10 хв.

- Спершу називаємо чітке місце розташування. Тобто, озвучити не лише адресу, а й візуальні орієнтири: «Вулиця Миру, 12, жовта велика будівля, центральний вхід». Або: «Парк Приймаченко, поруч є кафе «Мафін».

- Озвучуємо кількість потерпілих. Адже якщо потерпілих троє, але ви про це не сказали, приїде одна бригада і буде викликати і чекати наступні карети медиків-колег.

- Описуємо вік, стать пацієнта і що сталося. І окремо тут же озвучуємо показники, якщо їх вдалося зняти, – частота дихання, пульс.

- **Говоримо оператору, що ми ВЖЕ зробили.** Цей пункт – основний для виклику швидкої. Адже якщо у постраждалого зупинилося серце, ви почали серцево-легеневу реанімацію і сказали про це, «швидка» примчить за лічені хвилини. Якщо просто повідомити про «людину із зупинкою серця» – карета не поспішатиме на місце події, адже лікарі розумітимуть: як би швидко вони не їхали – не встигнуть. А це означає – «виклик на констатацію смерті». Найчастіше диспетчер може підказати ваші подальші дії до приїзду бригади.

- Дати координати людини, яка зустрінатиме карету «швидкої». Треба озвучити, як виглядає ця людина, і продиктувати її контактний номер. Якщо ви зазначили себе як людину, яка зустріне швидку, ви маєте бути на місці події до передання потерпілого медикам. Пам'ятайте, що під час виклику допомоги розмову завжди завершує диспетчер.

Робота з потерпілим: послідовність дій

Візуально оцініть наявність чи відсутність критичної кровотечі.

У школі ми вивчаємо три види кровотеч: капілярні, артеріальні та венозні. Але коли ви будете надавати домедичну допомогу, такий поділ вже не діє. Тут кровотеча може бути або критична, або некритична.

Які ознаки та як виглядає критична кровотеча?

- Це пляма крові, яка постійно збільшується. Це можна прослідкувати в короткостроковій динаміці. Пам'ятайте, що величезна пляма крові може бути і не від критичної кровотечі.
- Критичною може бути пульсуюча кровотеча (фонтанчик крові).
- Травматична ампутація. Якщо ви бачите, що в людини немає кінцівки.
- Відкриті переломи (ви бачите кістку, що стирчить).

Алгоритм дій для блокування критичної кровотечі:

- Прямий тиск на рану, щоб зупинити кров. Для цього станьте на коліна перед потерпілим. Руки під кутом 90 градусів до тіла потерпілого. Починайте притискати рану в напрямку до кістки руками, використовуючи всю вагу свого тіла. Не можна притискати рану до м'яких тканин, якщо рана збоку. Виключно в напрямку до кістки – тільки так ми зможемо перетиснути артерію.

- Від правильного тиску кровотеча зменшиться. Із цього положення можете кликати на допомогу, просити дістати джгут чи зробити джгут із подручних матеріалів. Або в цьому положенні потрібно бути доти, доки не приїде швидка допомога.

- Накладання джгутів. Джгути застосовуються виключно для блокування кровотеч на кінцівках. Якщо кровотеча – на тілі, джгутом ви скористатися не зможете. Тож прямий тиск – це єдине, що ви зможете зробити до прибуття медиків. Якщо ж кровоточить кінцівка, є варіанти накладання джгутів – і професійних, і саморобних. Цього школярів потрібно навчити окремо та обов'язково з практичними відпрацюваннями.

Правила накладання будь-якого виду джгута:

- Пам'ятати, що в критичній ситуації джгут накладається тільки в 4 місцях: максимально високо на руках (біля плеча) і максимально високо на ногах (біля самого паху). Забудьте правило зі «старої школи» про 5-7 см вище рани – це некоректно. Адже ми не знаємо, де ще може бути рана, яку ми могли й не помітити. На шию, таз, живіт абощо джгути в жодному разі не накладаються.

- Максимально сильне затиснення джгута – для гарантії припинення кровотечі. Джгут накладаєте до повної відсутності кровотечі або відсутності периферійного пульсу, якщо накладаєте джгут у тренувальних цілях.

- Зазначте час накладання джгута, щойно кров перестала текти. Запишіть час у 24-годинному форматі: «14:07» та продублюйте в кількох місцях надпис — на обличчі чи іншій ділянці шкіри. **У жодному випадку джгут не попускати і не знімати!** Ні через годину, ні через дві чи три. І навіть тоді, коли потерпілий просить це зробити, бо йому боляче.

Що використати замість професійного джгута?

У кожній шкільній аптечці є гумовий джгут Есмарха. Якщо і його немає – можна швидко організувати джгут із підручних матеріалів. Для цього потрібна будь-яка тканина, яка не тягнеться (хустка, шалик, відрізна ножицями штанина). Ширина – мінімум 4 см, довжина – 150 см. Окрім цього, потрібен твердий предмет: дерев'яна палиця, металевий штир. Але цей предмет має не ламатися, а його довжина має бути понад 20 см. Ремінь, шнурок не підходять.

Як накладати джгут із підручних матеріалів?

Візьміть шарф чи іншу тканину та зав'яжіть максимально високо на кінцівці на звичайний вузол – так, як ви зав'яжете шнурки. Потім під цей вузол підкладіть паличку, а поверх неї зав'яжіть ще два вузли. Так ми отримаємо вороток, який потрібно буде крутити за чи проти годинникової стрілки до повної зупинки кровотечі. Щойно кровотеча спиняється – фіксуйте вороток. Для цього візьміть шматки тканини, яка залишилась, або скотч і надійно закріпіть вороток, щоб він не розкручувався на кінцівці.

Як зупинити некритичну кровотечу?

Накласти пов'язку з еластичного бинта, яка тиснутиме. Після 2-3 мотків бинта вкласти на місце рани будь-який твердий елемент, що тисне, – складену в кульку рукавичку, шкарпетки, шапку. Після цього дуже ретельно замотати еластичним бинтом.

Як перевірити рівень свідомості людини за шкалою AVPU?

Рівень свідомості перевіряється за шкалою:

A – alert (увага). Чи реагує людина на вас: повертає голову, дивиться? Якщо ж ви питаєте людину про те, чи потрібна їй допомога, а вона мовчить – переходьте до наступної літери.

V – voice (голос). Дуже гучно і чітко запитайте: «Вам потрібна допомога? Ви мене чуєте?» Якщо реакції немає – дуже гучно поплескайте в долоні біля обличчя людини. Якщо хоча б вираз обличчя змінився – реакція присутня. Переходьте до наступної літери. Але перед цим зауважте, чи немає поряд з потерпілим небезпечних предметів і відсуньте їх ногою подальше.

Присядьте на одне коліно біля голови постраждалого, прикриваючись від рук цієї людини, щоб вам ненароком не завдали шкоди. Спробуйте потрусити за плече легенько і питаєте чітко: «Ви мене чуєте? Вам треба допомогти?» Реакції немає – переходимо до **P**.

P – pain (біль). Визначаємо реакцію людини на біль. Голосно скажіть: «Перевіряю реакцію на біль». Відчутно сильно двома пальцями натисніть на м'яз, який знаходиться між великим і вказівним пальцем на руці. Або ж натисніть так само на м'яз між плечем і шиєю. Реакції на біль не було? Залишається остання літера.

U – unresponsive (без свідомості). Перевіряємо дихання за принципом «Бачу, Чую, Відчуваю», щоб зрозуміти, чи жива ця людина.

Перевіряємо дихання і прохідність дихальних шляхів

Схиляємо свою голову максимально низько до носа і рота постраждалого. Вухом можна почути сопіння видихів, а щогою можна відчути тепло чи вітерець

від дихання. Очі спрямовуємо на грудну клітину – піднімається вона чи ні? Слухаємо дихання 10 секунд. За цей час ви маєте почути два чи більше видихів. Якщо почули тільки один видих – перемерійте ще 10 секунд, щоб упевнитись, що їх два і більше. Інакше і на жаль, той один видих міг бути останнім. Почули два і більше видихи? Переводимо в стабільне бокове положення. Не почули? Треба перейти до серцево-легеневої реанімації (цьому дітей треба навчати обов'язково за наявності манекена). До слова, зараз СЛР проводиться за американськими стандартами: 200 натискань (2 хвилини роботи з компресією) та перевірка дихання за протоколом, який ми описали вище. А ось дихання рот у рот не здійснюється.

Як оцінити прохідність дихальних шляхів візуально?

Якщо лице потерпілого сильно постраждало, то можна зразу запідозрити проблеми з прохідністю дихальних шляхів. Підніміть підборіддя постраждалого так, щоб воно було направлене догори під кутом 90 градусів. Виведіть своїми пальцями щелепу наперед та відкрийте її вниз, натискаючи на підборіддя своїми великими пальцями. Саме так ви відкриєте дихальні шляхи людини. І якщо язик людини запав, у такому положенні ця смертельно небезпечна проблема буде усунута. Також ви зможете побачити, чи є в ротовій порожнині сторонні предмети (земля, каміння, зуби, кров'яні згустки). Щоб вийняти сторонній предмет, обмотайте будь-яку паличку, маркер чи ручку тканиною (бинтом) та вичистіть, як лопаткою. Пальцями не можна: у будь-який момент людина може прийти до тями і сильно вас вкусити.

Важливо: відкривши дихальні шляхи, тримайте їх відкритими до приїзду медиків. А ще краще – перевести людину в стабільне бокове положення. На бік старшу людину школярам буде важко перевернути, якщо вони не відпрацювали цей скіл практично. До того ж це може бути нестійко. Але є методика, яка дозволяє навіть малій дитині перевертати кременезних чоловіків чи жінок без фізичних зусиль. Тож уважно подивіться відео за матеріалами сайту.

За матеріалами сайту: <https://osvitoria.media/experience/domedychna-dopomoga-2-vazhlyvi-rechi-yaki-maye-vmity-kozhen-shkolyar/>

Поглибити свої знання можна, опрацювавши курс [Перша домедична допомога в умовах війни | Prometheus](#), [Перша домедична допомога при надзвичайній ситуації \(medicover.ua\)](#)

3.2. ПЕРША ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ПІСЛЯТРАВМАТИЧНОМУ СТАНІ

Війна має великий вплив на психологічне життя людини. Втім війна, як і будь-яка інша кризова подія, може мобілізувати наші внутрішні й зовнішні ресурси, щоб захистити нас, і щоб дати силу захистити інших, вона може сприяти внутрішньому зростанню людини і єдності громади – як будь-яка криза, вона може мати різні наслідки – і великою мірою ці наслідки залежатимуть від того, що ми можемо протиставити їй, тобто наші психологічні, соціальні, духовні ресурси.

Пропонуємо пам'ятку з надання першої неспеціалізованої допомоги дітям, які перебувають в післятравматичному стані.

ПАМ'ЯТКА

У будь-який час, жодна людина не може уникнути травматичних подій (подій в своєму сприйнятті, як загрозливих для життя та здоров'я). Діти – особливо вразлива вікова категорія до стресових подій. І реакція на ці події має свою специфічність, свої емоційні, тілесні та поведінкові прояви.

Дорослим потрібно усвідомити, що змінені тілесні відчуття, непритаманні емоційні прояви та поведінка дитини, що зустрілась з травматичною ситуацією, є нормальною реакцією внутрішнього захисту від небезпеки. Це потрібно організму для того щоб вижити.

Правило 1

Усе, що відбувається з дитиною після перенесеної травматичної ситуації, – це нормальна реакція нормальних людей на ненормальні події

Організм людини на травму реагує так, що блискавично вмикаються захисні рефлекси, переорієнтовуючи в стан тривоги.

Правило 2

Реакція на травму в дітей, як і в дорослих, з плином часу має свої закономірності, проходить певні стадії (фази) відреагування. Перша допомога надається дитині, зважаючи на її потребу і фазу перебігу післятравматичного відреагування

Правило 3

У дітей перебіг реагування на стрес спостерігається інакше ніж у дорослих, фази відреагування можуть змінювати свою типову черговість, випадати (не проявляться взагалі), не мати своїх часових границь

3.3. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОПОМОГИ

(враховуючи потребу і фазу перебігу відреагування)

ФАЗА 1 («стан замороження», «шоковий стан»)

Коли? – під час травматичної події, чи відразу після перенесеного стресу.

Що з дитиною? – відчуття холоду, спітнілість, дитина тремтить.

Допомога:

- забрати дитину з місця подій;
- дати можливість зігрітись (одіяло, теплий одяг, слабкий теплий солодкий чай);
- дайте відчути дитині свою присутність (підтримуюча розмова, доброзичливий фізичний контакт);
- не демонструйте свою тривогу, хвилювання в присутності дитини;
- дбайте про комфорт дитини (відсутність відчуття безпеки і комфорту в цій фазі є загрозливим чинником для виживання).

ФАЗА 2 (збудження)

Коли? – від кількох хвилин до кількох годин після подій, що викликали порушення.

Що з дитиною? – фізичне та психічне збудження (дитина може плакати, безпідставно сміятись, бігати, кричати, не відпускати Вас ні на крок...).

Допомога:

- дайте дитині відчувати себе в безпеці;
- не залишайте дитину саму;
- намагайтесь «витримати» будь яку, навіть нестерпнішу поведінку дитини;
- у своїх діях намагайтесь дотримуватись темпу поведінки дитини (разом рухайтесь з дитиною, розмовляйте виразно, мова гучна з поступовим зниженням гучності, що дає можливість вгамовувати рухову активність (будьте провідником і керманичем поведінки дитини);

- дбайте про безпеку дитини (поведінка є загрозовою для нещасних випадків);

- дозволяйте дитині плакати, чіплятись за Вас;
- втішайте дитину, завжди будьте поруч;
- зберігайте спокій;

Застереження:

- жодних вимог
- жодних аргументів
- жодних докорів
- вгамуйте свій страх і не демонструйте його дітям

ФАЗА 3 (заперечення, уникання)

Коли? – години – дні після події.

Що з дитиною? – дитина зменшує свою активність, заперечує подію, що спричинила порушення, не хоче про це говорити, робить вигляд що нічого не чує, ховається. Спостерігається порушення сну, підвищена вразливість, дратівливість, злість на оточуючих та на себе. Досить часто в дитини є страх. Деякі діти постійно грають в одну і ту ж гру (це нормальна поведінка дитини, яку можна контролювати).

Підставою звернутись за допомогою психолога є «застрягання» на грі в травматичну подію.

Допомога:

- у дитини є нагальна потреба у спокої;
- при можливості, чергуйте періоди дозованих розмов про подію з періодами свідомого уникання такого спілкування (будьте обережні, надмірно наполягаючи згадувати подію, Ви можете поглибити уникаючу поведінку, що може викликати навіть вороже ставлення до Вас);
- якщо уникаюча поведінка триває понад тиждень, звертайтеся за допомогою до психотравматерапевта (травматерапевта).

ФАЗА 4 (аналітична)

Коли? – години – дні після події.

Що з дитиною? – прагнення зрозуміти те, що трапилось. «Критичний аналіз» травматичних подій (пошук правди та змісту того що сталося, прагнення «передбачити» наслідки подій у майбутньому, «змінене» бачення себе та світу. Усвідомлення того, що «життя розділилось» на «до» і «після». Дитина переживає жахливий досвід, відтворюючи його в іграх, і в цих же іграх намагається знайти вихід.

Інколи можуть виникати питання про сенс життя, страждання, про їх причини та наслідки (ЗАСТЕРЕЖЕННЯ: така поведінка дитини повинна насторожити дорослих, адже ця поведінка може викликати суїцидальні наміри).

Допомога:

• продовжуйте спілкуватись з дитиною (розмовляйте, грайтеся, ліпіть, малюйте...) У цих іграх можна здійснювати спроби спрямовувати контекст спілкування в травматичну подію (будьте уважні – нічого не робіть у супротив волі дитини, при появі хвилювання дитини, «виходьте» з травматичних подій);

- при потребі звертайтеся до психолога;
- оберігайте дитину від будь-якого додаткового стресу;
- не дозволяти перебувати в стані бездіяльності;
- зрозумілою для віку мовою пояснюйте все, що відбувається. Пояснюйте, чому ці заходи були доцільними (медичне втручання, похорон...);
- дитина повинна відчувати постійний контроль над ситуацією;
- не приховувати, не спілкуватись натяками, бути щирими та відкритими;
- стежте, щоб дитина достатньо спала і повноцінно харчувалась;
- слідкуйте, щоб фази свідомого заглиблення в тему чергувались з фазами свідомого відволікання від неї.

Застереження

- не докучайте дитині
- будьте готові слухати і вислуховувати
- не вимагайте пояснень
- не чиніть тиску

ФАЗА 5 (опрацювання проблеми)

Коли? – дні – тижні після події.

Що з дитиною? – відсутність симптомів. Згадуючи про травматичну подію, вже не виникає «травматичне навантаження». Дитина спокійно може про це розповідати і її більше не переповнюють негативні почуття з минулих травматичних подій. У дитини не залишається негативних переконань про себе та про світ.

У випадку важкого перебігу всіх фаз відреагування, при надмірній тривожності дорослих за стан дитини, при тривалості симптоматики понад чотири тижні, звертайтеся за спеціалізованою допомогою до фахівця.

За матеріалами сайту <http://www.soippo.edu.ua/index.php/4781-persha-psikhologichna-dopomoga-dityam-yaki-perebuvayut-u-pislyatravmatichnomu-stani>

РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕЧНА ДОРОГА ДО ШКОЛИ І ДОДОМУ

4.1. ОБЕРЕЖНО, МІНИ: ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ДІТЯМ І ДОРОСЛИМ?

Міна – це пристрій, який вибухає і призначений для вбивства або поранення людей, які торкнулися його або підірвали. Вони спеціально розроблені для того, щоби вибухати, коли на них наступають, підіймають, натягують на розтяжку або якимось іншим чином торкаються.

Більшість мін **встановлюються приховано**, тому їх рідко можна побачити. Зазвичай їх закопують у межах 15 см від поверхні землі або кладуть на землю або над землею (наприклад, на кілках або прикріплюють до дерев).

Міни можуть бути виготовлені із пластику, металу та дерева, мати вигляд каменя, кулі, коробки чи ананасу. Самі міни чи розтяжки можуть бути прикріплені до інших об'єктів, наприклад, упаковки від сигарет або банки з-під напоїв.

Ознайомитися з тим, **як можуть виглядати найбільш поширені міни**, а також дізнатися про них більш детально можна на сайті [«Суперкоманда проти мін»](#), створеному UNICEF Україна спільно з МОН та ДСНС України спеціально для дітей.

Крім того, фото мін та опис кожної з них можна знайти на [сайті ДСНС України у мережі Facebook](#).

Також UNICEF Україна спільно з Державною службою надзвичайних ситуацій, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Нацполіцією підготували [серію освітніх відео з песиком Патроном «Навчаємось мінній безпеці»](#) про ризики тих вибухонебезпечних предметів, які можна зустріти на території України, де велися бойові дії.

Уважно розгляньте з дитиною зовнішній вигляд мін (особливо верхню частину), зверніть увагу, що вони можуть мати ще якісь розтяжки, волосін (ліску). Варто розуміти, що підозрілі предмети, які ми можемо знайти на вулиці **можуть відрізнятися від побачених макетів** вибухових предметів. Тому зверніть увагу дитини, що не можна підіймати з землі іграшки, гаджети, гаманці, коробки цукерок, подарункові пакети тощо.

Які існують ознаки замінованих територій?

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки рекомендує орієнтуватися на такі ознаки:

- У цьому районі можна побачити трупи або скелети тварин.
- На землі знайдено вощену упаковку, яка використовується для зберігання мін, або дерев'яні, пластикові чи металеві контейнери військового вигляду.

- Територія позначена з допомогою традиційного знаку «СТОП МІНИ» у вигляді черепа і схрещених кісток, або підручними засобами: палиці, каміння, стрічка тощо.

- Існують наявні ознаки бойових дій: пошкоджені або знищені транспортні засоби, обладнання та споруди, а також шматки металу, які виглядають як результат вибуху.

- Порушений ґрунт і рослинність. Часто встановлення наземних мін спричинює порушення в природному середовищі, що виглядають дивними або недоречними. Наприклад, на ґрунті помітні незначні западини, свіжі прогалини в траві тощо.

Міни та вибухові пристрої можуть бути встановлені в різних місцях, але є перелік **місць підвищеного ризику**, яких варто уникати:

- **Військові позиції.** Міни часто встановлюють на військових позиціях і лініях протистояння та навколо них. Можна їх знайти в цивільних будівлях, які використовувалися як командні або спостережні пункти, в місцях відпочинку армії та навколо них, у зонах засідок, поблизу місць розміщення блокпостів.

- **Об'єкти критичної інфраструктури:** аеропорти, мости, заводи, склади тощо.

- Зруйновані будівлі та транспортні засоби, обладнання.

- **Транспортні маршрути.** Міни можна знайти на стежках, дорогах, коліях, перехрестях, а також в уламках або брукті вздовж маршруту.

- **Окремі цивільні об'єкти.** Вибухові пристрої також можна знайти на переправах через річки, у колодязях, водозаборах, у сільськогосподарських угіддях, у виноградниках, садах, в адміністративних будівлях і офісах, на кладовищах.

Які наслідки мінування для здоров'я дітей?

Травми від наземних мін зазвичай виникають через те, що дитина несвідомо наступає на міну. Дорослі, як правило, зазнають лише травм, діти ж часто гинуть, бо їхні життєво важливі органи знаходяться в межах досяжності сили вибуху. За оцінками, 85% дітей помирають, не доїхавши до лікарні.

Фізичні наслідки:

- Міни можуть бути активними понад 80 років і залишатися смертоносними для дітей.

- Якщо діти виживають унаслідок нещасного випадку на міні, вони часто отримують сильні травми, можуть втратити зір, слух, пальці рук і ніг, кінцівки, геніталії.

- Травми можуть вплинути на їхню здатність гратися, навчатися, працевлаштовуватися.

Соціально-психологічні наслідки для дітей:

- Дітям психологічно важко, коли члени сім'ї чи друзі гинуть або зазнають поранень.

- Діти з незворотними травмами можуть втратити надію на своє майбутнє, перестати гратися з друзями та ходити до школи.

- Є ризик соціальної дискримінації дітей з інвалідністю.

- Діти можуть стати наляканими та невпевненими, бо їхнє звичне повсякдення – прогулянки до школи, відвідування друзів, походи в магазин, догляд за тваринами, купання в річці та ігри в полі та лісі – може бути небезпечним.

4.2. ПРАВИЛА МІННОЇ БЕЗПЕКИ

Що має робити дитина, якщо побачила міну або інший вибухонебезпечний предмет?

Рятувальники радять зараз не відпускати дітей гратися наодинці, без нагляду дорослих, особливо після повернення на території, які тимчасово були під російською окупацією. Водночас ми не зможемо постійно контролювати наших дітей чи повністю ізолювати їх від можливих небезпек. Тому обговоріть з ними правила безпечної поведінки під час виявлення небезпечних предметів (мін, боєприпасів, підозрілих предметів) і перевірте, як вони їх запам’ятали.

I. Нагадуйте дитині, що під час прогулянок вона має **бути дуже уважною та обережною**.

- Перегляньте фото вибухонебезпечних предметів, запам’ятайте, як вони виглядають. Обговоріть місця, де вони можуть бути заховані.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗИ!

	ПРОТИПІХОТНІ	МІНИ	ПРОТИТРАНСПОРТНІ
			
			
			

УВАГА! Всі міни є вкрай небезпечні!
Термін бойової роботи мін НЕОБМЕЖЕНИЙ!

Вибухонебезпечні залишки війни

БОЄПРИПАСИ, ЩО НЕ ВИБУХНУЛИ	ЗАЛИШЕНІ БОЄПРИПАСИ
	
	
	

ЗАБОРОНЕНО!
Займатися збором металобрухту на територіях, яких торкнулася війна

ПІДРИВНИКИ

- Зверніть увагу дитини, що не можна підіймати з землі іграшки, гаджети, гаманці, коробки цукерок, подарункові пакети тощо. Під час бойових дій цими предметами можуть маскувати вибухівку.

II. Попросіть її запам'ятати **три прості правила безпечної поведінки**:
Якщо бачиш вибухонебезпечний пристрій –

1. Не підходь!

У разі виявлення вибухонебезпечного або підозрілого предмета потрібно зупинитися, роздивитися, чи немає поряд подібних предметів і відійти на безпечну відстань (хоча б 100 м, а краще 300 м). Повертатися потрібно тим шляхом, яким і прийшли.

2. Не чіпай!

Категорично забороняється:

- торкатися пристрою;
- пересувати його;
- намагатися розібрати;
- накривати чимось;
- заносити у приміщення;
- вдаряти по ньому;
- кидати у водойми;
- розпалювати поряд багаття або кидати в нього предмет;
- закопувати у землю.

3. Повідом дорослих, рятувальників (101) або поліцію (102).

- Вкажи адресу та орієнтири місця, де виявив пристрій.
- Телефонувати потрібно на безпечній відстані від вибухонебезпечного пристрою, аби він не спрацював (300 м).

- Рятувальники також радять відключити мобільні телефони поблизу місця розташування вибухового пристрою, оскільки він може бути радіокерованим

Додатково дітям молодшого шкільного віку можна показати мультфільми про мінну безпеку від UNICEF Україна: [«Безпечні канікули»](#); [«Лісовий скарб»](#).

Учням 5-9 класів можна запропонувати навчальний посібник у вигляді коміксу [«Мінна безпека не без ПЕКа»](#), який доступний для завантаження за покликанням.

Що робити, якщо ви опинилися на мінному полі (замінованій території)?

Підліткам (12-17 років) і дорослим Данська рада у справах біженців (DRC) дає такі поради:

1. Зупиніться і не рухайтесь.
2. Подивіться навколо.
3. Заспокойтесь.
4. Якщо є інші люди за вами, попередьте їх про міни і попросіть, щоб вони пішли за допомогою або викликали на допомогу Державну службу з надзвичайних ситуацій (ДСНС) за номером телефону «101».
5. Якщо ви на самоті, кличте на допомогу. Коли ви побачите тих, хто вас знайшов, попередьте їх про міни і зверніться з проханням викликати ДСНС з безпечної відстані.
6. Якщо допомоги немає і чекати її немає від кого, скористайтесь своїм мобільним телефоном та викличте ДСНС за номером телефону «101».
  - «Самостійний вихід з замінованої території – ми не радимо цього робити, тому що немає безпечного виходу з мінного поля... Буде краще, якщо насамперед ви туди не підете», – зазначають фахівці Данської ради у справах біженців.
7. Коли ви перебуваєте вже на безпечній території, розкажіть іншим людям, щоб вони трималися подалі від цієї місцевості.

Що робити, якщо ви зіткнулися з інцидентом підриву на міні?

Підліткам (12-17 років) і дорослим Данська рада у справах біженців (DRC) рекомендує:

1. Зупинитися
2. Подивитися навколо.
3. Заспокоїтися.
4. Не входити у небезпечну зону/не підходити до постраждалої особи.
5. Не дозволяти нікому іншому бігти до постраждалого – це небезпечно, там можуть бути інші міни.
6. Попередити постраждалого, щоб він не рухався, і повідомити йому, що допомога скоро прибуде.
7. Відійти на безпечну відстань (300 м) і викликати Державну службу з надзвичайних ситуацій (ДСНС) за номером телефону «101», а також «швидку допомогу» за номером телефону «103» надаючи інформацію в тому вигляді, наскільки ви впевнені в ній.

8. При відсутності мобільного телефону або якщо ви перебуваєте поза зоною покриття мобільної мережі, негайно йдіть по допомогу.

Як зменшити ризик потрапляння у зону мінування?

Центр громадського здоров'я МОЗ України повідомляє:

Якщо ви рухаєтеся пішки:

- Дізнайтесь з офіційних джерел, чи є територія безпечною. Завжди збирайте актуальну інформацію, плануючи свій маршрут. Якщо є ділянка, про яку ви знаєте або підозрюєте, що вона замінована, уникайте її.

- Завжди носіть при собі аптечку.

- Під час руху групою, відстань між членами групи має становити близько 25 метрів.

- Ніколи не ходіть по зарослих ділянках. Замість цього тримайтеся тротуарів і доріжок, якими часто користуються.

- Не заходьте в покинуті будівлі та не відвідуйте безлюдні місця.

- Не торкайтесь підозрілих предметів, а тим більше – мін та снарядів.

Ніколи не піддавайтесь спокусі забрати «сувеніри» з зони бою – ви цілком можете активувати нестабільний снаряд або запустити міну-пастку, розроблену спеціально для привернення вашої уваги.

- Не знімайте знищену військову техніку. Під час удару бронебійні снаряди можуть випаровувати токсичні речовини, вдихання яких може призвести до негативних наслідків для здоров'я.

- Тримайтеся якомога далі від потенційних цілей – армійської техніки та автомобілів.

- Обирайте маршрути, якими потенційні цілі зазвичай не користуються.

- Якщо ви випадково натрапили на те, що, на вашу думку, є вибуховим пристроєм, нічого з ним не робіть. Просто відійдіть на безпечну відстань і попередьте перехожих. Повідомте про свою знахідку в екстрену службу.

Якщо ви використовуєте автомобіль:

- Не подорожуйте вночі. Плануйте свою подорож так, щоб вона закінчилася за дві години до заходу сонця. Це дозволить вам завчасно реагувати на надзвичайну ситуацію. Крім того, вночі неможливо побачити попереджувальні знаки та підказки щодо мін.

- Якщо ви їдете в колоні, за можливості залишайте між транспортними засобами відстань 100 метрів.

- Дотримуйтеся маршрутів, які часто використовуються, і залишайтеся в зоні проїзду дороги.

- По можливості залишайтеся на дорогах з твердим покриттям, адже вони, як правило, рідше бувають замінованими. Однак вибоїни та узбіччя доріг з твердим покриттям дають можливість приховати міну, тому уникайте вибоїн та з'їздів з дороги.

- На ґрунтових дорогах залишайтеся на наявних коліях.

- Ніколи не об'їжджайте блокпости колишніх військових позицій. Ніколи не проїжджайте крізь будь-що на дорозі. Паперовий пакет, шматок тканина або дошка можуть приховувати міни.

- Завжди носіть з собою аптечку, не залишайте її у своєму автомобілі.

- Не пересувайте перешкоди – вони можуть бути заміновані.

Будьте пильними й навчайте цим правилам своїх дітей, адже це допоможе вберегти їхнє життя і здоров'я.

Щоб зменшити ризики поранення чи загибелі дітей, ЮНІСЕФ спільно з МОН, ДСНС та Міністерством внутрішніх справ України запустили сайт «Все про мінну безпеку» для батьків, вчителів та дітей.

Ресурс має **чотири розділи**: для батьків, вчителів, підлітків та дітей.

Кожен розділ містить адаптовану до віку інформацію про різновиди мін та правила поводження з ними.

У розділі «Вчителям» можна знайти **методичні рекомендації** щодо проведення уроку з мінної безпеки та презентації для учнів різних класів.

За даними ДСНС, станом на 17 лютого 2023 року в Україні близько 174 тис. км² території України потенційно забруднені мінами та іншими вибухонебезпечними предметами. Фахівці повідомляють про випадки мінування дитячих іграшок та інших предметів, які привертають увагу малюків, а тому становлять велику загрозу для їхнього життя та здоров'я.

Діти є особливою групою ризику, адже їхня цікавість чи неуважність можуть коштувати їм життя. Тому зараз надзвичайно важливо навчати дітей та їхніх батьків правил мінної безпеки.

Зробіть навчання ваших дітей і пізнавальним, і корисним для їхньої безпеки – покажіть їм онлайн-урок за участі пса Патрона та Монатіка, розроблений UNICEF Ukraine дитячим фондом ЮНІСЕФ в Україні та ДСНС України за підтримки Міністерства освіти і науки України.

Урок насичений цікавими завданнями, мультфільмами, відео і триває лише 15 хвилин. Дитина точно не засумує, а найголовніше – запам'ятає усі правила безпечної поведінки!

На уроці легко та зрозуміло пояснюється, як відрізнити вибухонебезпечні предмети, де вони можуть приховуватись, які знаки попереджають про них та яких правил безпечної поведінки потрібно дотримуватись, якщо ви побачили міну чи боєприпас.

Інтерактивний урок із мінної безпеки для молодшої школи (UNICEF Ukraine (14.38 хв.) https://youtu.be/HO8j9_p_K90)

Інтерактивний урок із мінної безпеки для середньої і старшої школи (UNICEF Ukraine (11.33 хв.) https://youtu.be/XAs_uq3T8Ps)

За матеріалами сайту: <https://learning.ua/blog/202206/oberezhno-miny-shcho-potribno-znaty-ditiam-i-doroslym/>

ЯК ДІЯТИ

ПРИ ВИЯВЛЕННІ ПІДОЗРІЛОГО ПРЕДМЕТА ?

ПОРЯДОК ДІЙ

НЕ ЧІПАТИ, НЕ ПІДХОДИТИ,
НЕ ПЕРЕСУВАТИ, НЕ КУРИТИ,
НЕ КОРИСТУВАТИСЬ МОБІЛЬНИМ
ТЕЛЕФОНОМ В РАДІУСІ 100 М

ЗАТЕЛЕФОНУВАТИ ДО СЛУЖБИ
ПОРЯТКУНКУ ЗА НОМЕРОМ 101
ТА ПОЛІЦІЇ ЗА НОМЕРОМ 102

101/102

ЗАПАМ'ЯТАТИ ЧАС ТА МІСЦЕ
ВИЯВЛЕННЯ. БУТИ ГОТОВИМ
ОПИСАТИ ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД

ПОПРОСИТИ ЛЮДЕЙ ПОКИНУТИ
НЕБЕЗПЕЧНУ ЗОНУ В РАДІУСІ
НЕ МЕНШЕ 100 М

ДОЧЕКАТИСЯ ПРИБУТТЯ ПОЛІЦІЇ,
ВКАЗАТИ МІСЦЕ РОЗТАШУВАННЯ
ПРЕДМЕТА, ЧАС І ОБСТАВИНИ
ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ

ДІЯТИ ПО ВКАЗІВЦІ ПРЕДСТАВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

ЗВЕРТАЙТЕ УВАГУ

ЗАЛИШЕНІ СУМКИ, ЗГОРТКИ,
ІГРАШКИ МОЖУТЬ ВИЯВИТИСЬ
ВИБУХОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

ОЗНАКИ ВИБУХОВОГО ПРИСТРОЮ

НАЯВНІСТЬ ПРОВІДІВ, СКОТЧУ, АНТЕНИ,
ПРИВ'ЯЗАНОГО МОБІЛЬНОГО ТЕЛЕФОНУ,
ЕЛЕМЕНТІВ ЖИВЛЕННЯ

НЕЗВИЧАЙНЕ РОЗТАШУВАННЯ
(НЕ ХАРАКТЕРНЕ ДЛЯ ПОДІБНИХ
ПРЕДМЕТІВ)

ШУМ ЗСЕРЕДИНИ (ДЗИЖЧАННЯ, КЛАЦАННЯ,
ЦОКАННЯ І ТОЩО)

РОЗТЯЖКИ З ДРОТУ, МОТУЗОК,
ШПАГАТУ

СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАПАХ

ГУ ДСНС УКРАЇНИ
У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

НЕ ТОРКАТИСЯ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНОГО
ПРЕДМЕТУ

НЕГАЙНО ПРОІНФОРМУВАТИ
ПРО ЗНАХІДКУ
В СЛУЖБУ ПОРЯТUNKУ
ЗА ТЕЛ. 101

НЕ ПЕРЕСУВАТИ,
НЕ ПІДНІМАТИ
НЕБЕЗПЕЧНІ ПРЕДМЕТИ

ПРИ МОЖЛИВОСТІ ОГОРОДИТИ
НЕБЕЗПЕЧНЕ МІСЦЕ АБО
ВСТАНОВИТИ
ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНІ ЗНАКИ

НЕ НАГРІВАТИ, НЕ НАКРИВАТИ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНІ
ПРЕДМЕТИ

СПОВІСТИТИ ОТОЧУЮЧИХ
ПРО НЕБЕЗПЕКУ

ПРИПИНИТИ БУДЬ-ЯКІ
РОБОТИ БІЛЯ
ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНОГО
ПРЕДМЕТУ

НЕ ДОПУСКАТИ СТОРОННІХ
ОСІБ В НЕБЕЗПЕЧНИЙ
РАЙОН

ДОДАТКОВІ ПОСИЛАННЯ НА МАТЕРІАЛИ

Умови війни

- Інститут модернізації змісту освіти пропонує: <https://rb.gy/mi59a9>
- Як організувати викладання навчальних предметів в умовах воєнного стану <https://youtu.be/mvhNRiV4F7c>
- Інформаційна онлайн-платформа «Knowledge Center» (Центр Знань) (Інформаційний ресурс для фахівців, що працюють з дітьми, в тому числі з уразливими і практикуючими ризиковану поведінку, для батьків і підлітків з регіону Східної Європи та Центральної Азії) <https://knowledge.org.ua/>
- Вебінар. Яніна Хіжінська. Ефективне онлайн-навчання в умовах війни: вебінар для вчителів (1 год. 16 хв.) <https://rb.gy/c3okua>
- Знати, щоб вижити. Цикл передач. <https://rb.gy/fjcm1u>
- Надійні поради <https://www.stb.ua/dobre/ua/nadijni-poradi/>
- Правила поведінки під час повітряної тривоги. Сирена - що робити? Правила поведінки для дітей <https://youtu.be/w0y2azLPJts>
- Оповідення населення про надзвичайні ситуації <https://rb.gy/xh2ltg>
- Правила поведінки цивільного населення під час війни, воєнного стану <https://youtu.be/CPH43eKhEwQ>

Перша психологічна допомога

- Кращі практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнних дій і збройних конфліктів, надання соціально-психологічної допомоги постраждалим від насильства та торгівлі людьми <https://rb.gy/cgnmc1>
- Перша Психологічна Допомога після кризи https://youtu.be/cSn_ZCDodAo
- Перша психологічна допомога. Алгоритм дій (за листом МНО від 04.04.2022) <https://youtu.be/kHiRJ-j4Nck>
- Телеграм-канал «Підтримай дитину» <https://t.me/s/pidtrumaidutuny>
- Куди звертатись за психологічною підтримкою <https://rb.gy/rit5ia>
- Як говорити з дітьми про війну: Світлана Ройз <https://youtu.be/zDJRU6WUqcA>
- Як розвинути стресостійкість: поради психотерапевта <https://rb.gy/4ik5c0>
- Підтримка дітей під час війни: яких помилок уникнути? <https://rb.gy/i3t6fw>
- Перша психологічна допомога. Алгоритм дій <https://youtu.be/kHiRJ-j4Nck>
- Вебінар (Україна-Польща). «Психологічна підтримка особистості в умовах війни» (1 год. 48 хв.) <https://www.youtube.com/watch?v=EQ62pSCttbI>
- Вебінар. Психологічна допомога дітям, що пережили психотравмуючі події на війні. (1 год. 25 хв.) <https://youtu.be/jdgdSuUPVso>
- 20 роликів Стійкість для стійких (прості вправи, якими ми впливаємо на різні частини тіла, на м'язову активність, рухомість, робимо дихальні практики) <https://rb.gy/rksm7c>
- Практикуми стійкості та відновлення зі Світланою Ройз <https://rb.gy/tapiwe>
- Як навчитися бути вдячним: 5 вправ, які допоможуть підняти настрій у часи війни <https://rb.gy/ihh7qt>
- Техніка релаксації Джейкобсона - зняття стресу та розслаблення <https://rb.gy/5e7x4m>

Мінна безпека

• Посібник для освітян: як розповідати школярам про мінну безпеку | UNICEF <https://www.unicef.org/ukraine/documents/teachers-to-pupils-about-mine-safety>

• САЙТ «Все про мінну безпеку». Цей сайт містить мультфільми, ігри, комікси та матеріали про вибухонебезпечні предмети, що допоможуть дорослим та дітям засвоїти нові звички та знання. <https://bezpeka.info/>

• Як поводитись при виявленні невідомих предметів <https://cutt.ly/NEVRVAp>

• Суперкоманда проти мін <https://inforce.team/ua/>

• Ютуб-канал від ЮНІСЕФ «Навчаємось мінній безпеці» <https://rb.gy/vem6ct>

• Мультфільми ЮНІСЕФ Україна про мінну безпеку:

• Безпечні канікули (1 хв.) <https://youtu.be/A4PrtPUf22o>

• Повітряний змій (1 хв.) <https://youtu.be/0WRgt7cbP24>

• Лісовий скарб (1 хв.) <https://youtu.be/V5JZWI8TrEY>

• ПЕС ПАТРОН: Правила поведження на замінованих територіях <https://youtu.be/cR0rXKcfDt4>

• Серія мультиків “Пес Патрон”. Серія мультфільмів розповідає про пригоди Патрона, який вчить поведженню з вибухонебезпечними предметами. Допомогати Патрошу у його пригодах буде його друг кіт Том та українські тваринки, що стали відомими завдяки своїй сміливості. <https://www.youtube.com/@patronthedog>

• Вибухонебезпечні предмети https://youtu.be/7rg70_yfvXQ

• Мінна безпека. Що потрібно знати та виконувати <https://rb.gy/ikduju>

• Щоб завжди бути готовим до надзвичайних ситуацій <https://rb.gy/pcf3e>

Домедична допомога

• Онлайн курс. Домедична допомога <https://rb.gy/ha4osf>

• ПЕРША ДОПОМОГА від Товариства Червоного Хреста України <https://rb.gy/8vfsns>

• ПЕРША ДОПОМОГА від Мальтійської служби допомоги <https://rb.gy/emixjl>

Книги

• Абетка безпеки для школяра <https://rb.gy/ngym7p>

• Активності з дітьми в укритті <https://rb.gy/bykhdt>

• Алгоритм дій щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу <https://rb.gy/s05fkr>

• Важливі навички в період стресу <https://rb.gy/1uubhc>

• Діти і війна: навчання технік зцілення <https://rb.gy/c5e8fs>

• Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях <https://rb.gy/lr1wmw>

• Професійне зростання та емоційна підтримка педагогів <https://rb.gy/pq494j>

• Психопедагогічні рекомендації для дітей 6–11 років <https://rb.gy/qvluf8>

• Стресостійкість. Практикум <https://rb.gy/mnnoix>

• Стресостійке дитинознавство <https://rb.gy/itxqhh>

• Твоя сила. Практикум <https://rb.gy/de6cmu>

• У разі надзвичайної ситуації або війни. Посібник <https://rb.gy/0pofzz>

• У разі надзвичайної ситуації або війни. Довідник <http://surl.li/btyig>

• Як вижити під час надзвичайної ситуації та під час війни: легко про серйозне <https://rb.gy/nqdydy>

• Якщо складно заснути: поради для батьків <https://rb.gy/nwblyw>

ШКОЛА – ТЕРИТОРІЯ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Методичний посібник